Контрольный экземпляр

Массо а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

Серлало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШИНАРА, 11 ИЮЛЬ, 1989 ШУ. ★ № 82 (7740). ★ Мах 3 кеп.

Бухаресте хинна ПКК совещани

БУХАРЕСТ. 7 июль. (ТАСС спецкорр.). Румыне Социалистически Республика столице тахан ший болх дlаболабир Варшавски Договора паччахьалкхений доакъошхой Политически консультативни комитета аргlанарча совещане.

Совещане дакъа лоацаш я: БКП ЦК Генеральни секретарь, НРБ Паччахьалкхен совета Председатель Т. Живков керте латта Болгаре Халкъа Республика. ВСРП Председатель Р. Ньерш керте латта Венгерски Халкъа Республика: СЕПГ ЦК Генеральни секретарь, ГДР Паччахьалкхен совета Председатель Э. Хонеккер керте латта Германски Демократически Республика: ПОРП ЦК хьалхара секретарь, ПНР Паччахьалкхен совета Председатель В. Ярузельский керте латта Польски Халкъа Республика: РКП Генеральни секретарь, СРР Президент Н. Чаушеску керте латта Румыне Социалистически Республика: КПСС ЦК Генеральни секретарь. СССР Лакхехьарча Совета Председатель М. С. Горбачев керте латта Советски Социалистически Республикай Союза: КПЧ ЦК Хьалхара секретарь М. Якеш керте латта Чехословацки Социалистически Республика делегацеш.

Совещани хьайийллар, моаршал хоатташ лоацца къамаьл даьча Н. Чаушескус.

Цул тlехьагlа шин заседани хилар. царна аргl-аргlагlа председателал деш бар СССР делегацена керте латта М. С. Горбачевен ЧССР делегацена керте латта М. Якеши.

Къамаьлаш дир новкъосташа М. С. Горбачева. Э. Хонеккера, В. Ярузельске. М. Якеша, Р. Ньерша, Т. Живкова, Н. Чаушескус.

Совещане доклад йир П. Г. Лушева.

* * *

БУХАРЕСТ. 8 июль. (ТАСС). Тахан укхаза ший болх чакхбаьккхар Варшавски Договора паччахьалкхений - доакъошхой Политически консультативни комитета совещане. БКП ЦК Генеральни секретара, НРБ Паччахьалкхен совета Председатела Т. Живковс председателал а деш чакхъяьнначa тlехьарча заседане кулгаш яздир «Стабильни, кхерамзлен, ядерни химически герзах мукъа йолча Европана тlехьа, хоалуш герзашцара низаш, герзаш тlема расходаши кlезигъяра тlехьа» яхача документа.

Документа кlала кулгаш яздир:

Болгаре Халкъа Республикана хьалхара — Т. Живкова; Венгерски Халкъа Республикана хьалхара — Р. Ньерша; Германски Демократически Республикана хьалхара — В. Штофа; Польски Халкъа Республикана хьалхара — В. Ярузельске; Румыне Социалистически Республикана хьалхара — Н. Чаушескус; Советски Социалистически Республикай Союзана хьалхара — М. С. Горбачева; Чехословацки Социалистически Республикана хьалхара — М. Якеша.

Иштта совещане коммюнике а тlаийцар.

* * *

БУХАРЕСТ. 8 июль. (ТАСС). Тахан Бухарестера араяьлар Варшавски Договора пачхахьалкхен доакъошхой Политически консультативни комитета совещане дакъа лоацаш хинна КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Председатель М. С. Горбачев керте латта советски делегаци.

Цун составе: КПСС ЦК Политбюро член, СССР Министрий Совета Председатель Н. И. Рыжков. КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхычa мехкашцарча гlулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, КПСС ЦК Политбюро член. КПСС ЦК секретарь А. Н. Яковлев. КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат СССР оборона министр, эскара инарал Д. Т. Язов.

Аэродроме М. С. Горбачеви цун сесаги, советски делегаце членаш накъабоахаш бар РКП Генеральни секретарь, СРР Президент Н. Чаушеску, РКП ЦК Политисполкома членаш. СРР правительства премьер-министр К. Дэскэлеску. РКП ЦК секретараш К. Олтяну. И. Стоян. РКП ЦК Политисполкома членалла кандидаташ СРР кхыча мехкашцарча гlулакхий министр И. Тоту. СРР къаман оборона министр В. Миля, СРР кхыбола партийни а пачхахьалкхен а кулгалхой.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Кхачан Программа кхоачашъеча дизза дакъа а лоацаш, шийтталагlча пятилетка диъ-лагlча шера план ханал хьалха кхоачашъяра доккхий декхараш тlаийцад грозненски «Трансмаш» яхача завода болхлоша. Чакхдаьннад хьалхара ах шу. Мишта кхоачашду цар шоаш тlаийца декхараш? Дlабахача ялх бетта баьча балха итогаша хьахьокхачох уж шоай деша бизза бола дай хиннаб. Дерригача технико - экономически хьокхамий паччахьалкхен план дикка тlехкхоачашъяьй цар. Ах шера заданел тlех цар арахийцай 136 эзар сома маьха товарни продукци. Цу даькъе йоагlачул дукхагlа завода коллективо хьаьйй 162 тракторни прицеп. Оттабаьча боарамагlа лаьрхlачул совгlа цо маьхалъяьккхай 818 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци.

Экономически реформа кердача хьалашка къахьегача машинашъерий балха тlа керттера хьокхамаш лоархlаш да договорни декхараши паччахьалкхенна пайда бара планн кхоачашъяр. Цу лоттамагlа дика кайоалаш болх бу цар укх шера. Шоай поставщикашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш дизза кхоачашдаьд цар.

Деша дай бац

Укх тlеххьарча хана цlаккха ца хиннача тайпара дукха ятта кирпишк эшача хьала тlа эттай Нохч-Гlалгlайчене. Лаьтта текха йохаяь йола бlарчча юрташ я la хьатlакхачалехьа хьалъяьяха езаш. Цунца цхьана дукха да республике хьалду наха чубахара дола коммунальни цlенош, школаш, берий бешамаш, кхыйола промышленни соцкультбыти объекташ. Иштта эттача хьалашка чlоагlа эсала болх бечарех я «Чечениннгушпромстройматериалы» производственни объединенена чуйоагlача шоллагlча гlишлон материалий комбината коллектив. Товарни продукци арахецара ах шера план 90,2 процент мара кхоачашъяьяц цо. Цу юкъа цунна тlадиса паччахьалкхен декхар 440 эзар сом да. Цу даькъе дlабахача ялх бетта комбината болхлоша хьа ца еш йисай бархl миллиони цхьа бlаь эзари ятта кирпишк. Шоай поставщикашта продукци лоаттаяра долча договорни декхарех а гаьна лоархlа ца беш бисаб уж. Смежникашка цар дlа ца кхоачийташ йисай 450 эзар гаргга сома маька товарни продукци.

Массехк шера дика къахьегаш, лакха производственни хьокхамаш долаш хьайоагlа А. Шерипова цlерагlча гази мехкдаьттен чакхдоахача завода № 16 йолча установка коллектив.

СУРТА ТlА: (аьрдехьара аьттехьа) вокххагlвола оператор П. Афанасьев, оператораш И. Гвоздиковн, В. Хлыбован къахьегама вахте.

Н. КОБИАШВИЛЕ сурт.

АРГIАШ ЛАКХЛУШ ДОАГIА

Доккхий декхараш латт укх шера Урус-Мартановски района Къахьегама Цlеча Байракха орден лелаеча Мичурина цlерагlча совхозе къахьегамхошта хьалхашка. Масала, lангара доахача юкъа хlара хьайбана 26 центнер докъара единица йол, сенаж, силос lалашъе езаш ба уж, план 18 центнер йолаш.

— Доакъар кийчдара лаьрххlа механизированни отряд вlашагlъеллай оаха, — дувц совхоза директора Зелимханов Ваха Якубовича. — Коммуниста Барснукаев Ибрахlима кулгалдеча коллективо арендни подрядагlа къахьег укх шера. Соахка отряда хьакъоастадир лаьтта, техника, ахчан ссуда елар. Цунах шоаш нийцар дlаде фу, кхы мел эшар. Хlаьта хlанзле хlара хьайбана лаьрхlа 16 центнер доакъара единица кийчъяьй.

Бакълув Зелимханов. Цо аьнначоа тешалдеш дар тlехьагlа района статуправлене тхога дийцар а.

Отрядо хlанз болх беча долх тхо Зелимхановца цхьана. Хьалхарча дийнахьа хьекха касарех lойилла люцерна хьаэцаш бар механизатораш. Йол гулъеш шн копнитель яр, холаш даь дlаоттальр К-150 яхача низ болча тракторашта тlехьатессача лафеташта - мажарашта дlатlайотташ греферни шн погрузчик яр.

Йоккха юкъ йоацаш дlаух кхай тlара лафеташ тlехьайнйза трактораш. Цхьабакъда, царех цаl дlайодац, отряда совете юкъевоагlача Магомадов Махьмада . ца озаши цо дlахьор журнала тlа дlа ца яздеши.

— Махьмадал совгlа, ферме аьлах аргlаш деча а оз кхай тlара хьатlакхухьа доакъар, арендагlа лелабе хlаране 120 етт хьанйцача шин звено кулгалхоша Адуева Тамарас, Авдаев Ахъяда, — йоах Зелимханова. — Болх чакхбаьлча хlаране даь йоазув вlаши нийслу цар. Из ду, цкъа-дале, цхьан арендни коллективо доакъар мел дехкади вокхо мел ийцади тlехьагlа къувса ца дезаш хара, шозлагl-дале, кулга цlена боацача наха никъ бехкара.

Хьож тхо хьекха касарех lоийллача люцернага. Тlехьнахьаръяр маьлхаръяха яле а, кулг техача а хоалу кlал уллар аьла хьаэцара йокъа ца еннилга, Бакъда, касараш кlалтlардоахаш бераша-м дар.

— Гlулакх миштад аьлча, — йоах Барснукаев Ибрахlима, — люцерна дийнахьа хьокх оаха. Хlаьта кlезиг-дукха маьлхаръяхача, бийсанеи ди дlоахдаллалцеи хьаэц. Тlаккха ферме дlа а йихье цига вентилятораштца эшача боарамга дlакхоачаеш йокъаю. Иштта из оаха ду, люцерна лордилгаш баьцовгlаш тlара lо ца легийтара. Хlана аьлча, аьлаца йола 80 процент протенн а белок а царца я.

Шин ферме хlанзле аьла диъ аргlа даьд. Из еррига а цхьоалагlчен шоллагlчен классах хиларах тешал деш «Гикаловское» яхача ОПХ лабораторе оттаяь акташ я цу боахаме.

— Хlаьта а ер сов тlаьда хет сона-м, — аьлар тхоах цхьанне, касара кlал уллача люцернах.

— Бакъда. Из аьла хьаэцара эшача боарамал тlаьдагlа я, — жоп делар И. Барснукаева, вела а венна. — Цудухьа касараш кlалтlардаха бераш оттадаьд оаха. Уж дерригаш тха отряда юкъебоагlачар да. Хlанз шо хьежар селхан хьекхар я, хlаьта хlанз хьалъэцаш яр — самардийнахьа делкъал тlехьагlа. Хьажал шо цунга.

Я а яр лафеташта тlайоггаш лаьттар боарамагlа йокъаялийта.

— Саррахьа хьаэца йолаергья оаха хlанз шоана тlаьда я, аьнна, хетар а. Цхьабакъда, бийсана цlаьхха дийлхача догlо йошаяь ецаре, из а хlанз хьалъэца йиш хургьяр. Гой шоана, сеца латта цхьайола копнителаш? Бакъдар хlана алац, конторе а ваха иттлагlчох ах сахьат доалаш со укхаза веча, селхан хьекхар а копнителца даггара хьалъэцаш воаллар Ицлаев Ваха. Из юхасоцавир аз кхай тlа хьакхоаччаше.

— Ицлаевна хацар касарех улла люцерна боарамагlа йокъа ца енналга. Цудухьа цун бехк а бац, — тха къамаьла юкъевоагlа совхоза профкома председатель Дакаев lабдул. — Из тха дикагlболча механизаторех цаl ва. Селхан норма 130 процент кхоачашъярах преми еннай цунна. Хlаьта тахан а преми йккха дагахьа хинна хургва-кх из, болх бе волалуш.

Доакъар lалашдеш болчарна юкъе нормаш кхоачаш ца еш цхьаккха вац. Хlаьта преми ца йоаккхаш а наггахьа мара висац. Цхьабакъда, толашагlа болчарна юкъе а дикагlа къахьег люцерна хьокхаш боахкача Махашев Лечас, Дудуркаев Абдул-Гlане, Ицлаев Лемас, Ибаев lарбе, греферни погрузчикаш тlа Жукалаев Вахасеи Авдаев Вахасеи, копнителаш тlа Ицлаев Вахасеи Магомадов Вахасеи, кхай тlара ферме йол дlакхухьаш Бакаев Сайдамина, Магомаев Сайдамина кхыбараша. «Молнияш» тlа кlезига яздаьдгцарех.

— Доакъар махулла дукхагlа lалашдара районе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яккха а хьалхашка латта декхараш тlеххкоачашде а лаьрхlа я тха отряд. Масала, хlара хьайбана лаьрхlа 30 центнер доакъара единица lалашъе йиш йолаш да тхо, — йоах доакъар lалашдара вlашагlъеллача комплекса кулгалдеча совхоза директора заместителa Мальсагов Хьусена. — Хlана аьлча, геттара дика хиннай дукха хlама ца эшшаш 500 гектара тlа йола люцерна.

Да а да из иштта. Люцерна хlанз шозлагlа хьокхаш латт. Хlара гектара тlара йоакхх планал 0,6 центнер дукхагlа йол. Мукъадаьннача кхай тlа, буц сихагlа дегlайоагlаргйолаш азотни удобренеш а тайсе, цу сахьате хий дилла доладу.

— Бакъдар аьлча, хий тохаш йола люцерна 220 гектара тlа мара яц тха,— йоах Зелимханова. — Лоамашта гаргагlа дола вож кхаш хица lобаде догlаша новкъостал ду. Аьлан хьайбашта мошача доакъаран лаьрхlа кlезигагlа дале диазза хьокхаргйолаш я люцерна укх шера. Из бахьанце кийчъергья кхы а 200 тонн совгlа йол.

Планагlа 5560 тонн силос lалашъе езаш я цу боахаме. Хlанзле 1480 тонн люцерни рапси кlоагашка еллай. Йисар хьажкlех кийчъергья. Рапс чуийцачул тlехьагlа 300 гектара тlа дlайийнараш а йолаш, уж 410 гектара тlа я цу боахаме кхееш. Цул совгlа, ка бола ялат чуийцачул тlехьагlа а дlаовргйолаш я уж. Долче, соахка санна, ноябрь бутт чакхбаллалца моша доакъар лоаттадергда хьайбашта.

М. ХАМАТХАНОВ.

ВАЙ—ИНТЕРНАЦИОНАЛИСТАШ

Дика лоалахо гаьнарча вешел тол

«Чечингагропромстрой» треста чуйоагlача аьшкбетонни изделеш хьаеча завода подразделенешта юкъе дикагlчарех цаl лоархlаш я арматурни цех. Эггара дlайхагlдола дешаш оал предприяте кулгалхоша цун коллективах а цу цеха керте латтача Куркиев Ювсапа Хьажмурадах а.

— Айса каралаьцача профессе еррига къайленаш сайна йовз аргдац аз, — аьлар Хьажмурада. — Хlаьта а ца аьлча валац со, тахан сона ховш долчох дукхагlдар хlанз производственни отдела начальникалла болх беш йолча Гаврилова Юлия Павловнайгара аз хьанйца хиларах. Цун хьаькъалера дешаш, камаьрша кулгаш да сох мастер ваьраш.

Хьажмурада аьнна дешаш дагадоахкаш чуваьлар со Юлия Павловна ягlача кабинете. Эггара хьалха са теркам тlаэзар цун кlаьдача оазо. Сих ца луш дувцар цо ший вахара а къахьегама а наькъах.

Юлия Павловна ше Донбассера я. Школе деша ягlача хана Пушкина, Лермонтова, Толстойя произведенеш ешаш езаелар цунна Кавказ, зовне хетар цунна из дош. Цул совгlа, кхы цхьаькха бахьан дар цун лоаман мохк дукха беза.

— Тха лоалахой Шевченковгlар моцал хиннача шерашка Владикавказе дlабаха хиннабар. — яхаш дувц Гавриловас. — Моттигерча наха дика тlаийцабар уж, lоажалах кlалхарбаьхабар. Дуачоа кlеззига паргlато яьлча Донбассе юхабаьхкар Шевченковгlар. Тамаш еш дувцар цар гlалгlай. хlирий къамах болча наьха камаьршалах, уж хьаша дика тlаэцаш хиларах.

Вайнаьха автономи меттаоттаяь шу мара дацар из город Орджоникидзе енача хана. ГМИ деша отта елча, конкурсах чакх ца йоалаш йисар. Хlаьта а цlаяха сихъялаанзар йоl. Къулбаседа-Кавказа гlишлон техникуме экзаменаш дlаелар цо. Цига дийша яьлча, ший лоlамагlа Грозне хьаера из, аьшкбетонни изделеш хьаеча заводе балха эттар.

— Юххьанца бетонщица яр со, — йоах Юлия Павловнас, —тlаккха мастералла хьожайир. Из а вож а хала балхаш дар. Дале а, дlахо деша лаьрхlар аз. Грозненски мехкдаьтта института гlишлон факультете заочно деша эттар со. Дийша яьлча производственни отдела кулгалхо хьожайир.

Юлия Павловнай керттера декхар да предприятена эша кадраш хьалкхеяр. Нахаца бе беза болх цlаккха а атта хиннабац. Дале а, ший декхараш дизза кхоачашду цо.

— Аьшкбетони яхача деша маlан кlоарга кхетадеш вацар со, — йоах. Куркиева. — Укхаза са хьехамча Юлия Павловна хилар. Цо lомавир со чертежаш еша, технологи йовза, каркасашта сварка е, формовкаш хьае. Со моргаш дукха бар заводе. Соца санна царца а болх бора Гавриловас. Хlаьта а, бакъдар аргда аз. сона-м из сай цхьанне мара хьехархо йоацаш санна хетар. Моллагlйола хало иккхача, цу сахьате уллув нийслора из. Цо аларах ГНИ деша эттар со. Цудухьа сай эггара кхоачарагlбола нах санна хьамсара хет сона Юлия Павловна.

Гlалгlай кагий нах дукхагlйолча хана геттара увзалуш хул шоай дагардар дувца. Къаман оамал я из. Цхьабакъда. Хьажмурада эггара дезагlдола дешаш дувцар ший хьехамча хинна дlаэттача эрсий кхалсагах. къахьегама ветеранах Юлия Павловнах.

Тайп-тайпарча къамех бола кагий нах хьалкхебаьб Гавриловас. Хьажмурада аьннар цох ала йиш йолаш ба нохчо Муслуев Абдул, эрмало Акопов Сергей, гlалгlа Нальгиев lалихан, дукха кхыбараш.

— Саг моллагlча къамах хиннав аьнна бе-башха дац — йоах Хьажмурада. — Лоархlаме да из нигат дика а дог цlена а долаш хилар. Вай къаман оалаш мадий «дика лоалахо гаьнарча вешел тол». аьнна. Цудухьа аз кхетадеш дац цхьаболча эхь-эздел доацача наха кхыча къамех гlийбаташ дар. Лира къовсам лоаттабе беза царца.

— Вайнаха юкъе дукха ба сона бовзаш а безаш а бола нах. — аьлар Юлия Павловнас. — Масала, эггара чlоагlагlйола гаргало я тха дезалан «Чечингагропромстрой» треста керттерча инженера Ахматукаева дезалан юкъе. Дукхагlдола цlейиц цхьана дезду оаха. Цар йоl Бэлла укх шера 10 класс а яьккха, Орджоникидзерча медицински институте деша отташ я. Тхоай йоl санна дукха еза тхона из.

Дог лазаш дувцар Юлия Павловнас Сумгаите, Казахстане, Тбилисе, Новый Узене. кхыча моттигашка къамашта юкъе цатоам баккха гlерташ митингаш хинна хиларах. Доккхий хатараш дийнпад царех. Цудухьа советски нах чlоагlа хьежаш ба цу хьакъехьара дешаш дувцаргдолча КПСС ЦК Пленумга. Цига дуккхача хатарашта жоп лургдолга шеко яц.

М. МУРАТОВ.

ХАРЦОНЦА БАКЪДАР ЭШАЛУРГДАЦ

Укх тlеххьарча хана редакце дукха письмош, телеграммаш ух, цlенхаштгара хоамаш ду наха лаьтташ дlадекъача хана Назрановски райисполкомо социальни нийсхон принципаш телхаеш хиларах. Шоаш лелаеча халонех, райисполкома кулгалхойи юрта Советий цхьаццаболча председателийи бюрократизмах хала а хеташ дувцаш, наха белгалдоах лаьтташ декъара дешаща лелаеш йола волокита цар шоаш искусственно, духьал шоай хьашташ бахьан хьаяь хилар.

Из ишта деце, мишта кхетае еза укх тайпара факт! Хlанзчул шн шу хьалха НГlАССР Министрий Совета решенегlа Экажкъонгий - Юрта бахача наха шоай доалахьара цlенош хьалдара 12 гектар лаьтта къоастадаьд. Цхьабакъда, из лаьтта хlанз а наха дlадекъанзa да. Цунца цхьана чубаха моттигаш а йоацаш бола бlаьш дезал ба лаьтташ хьадаларга хьежаш.

Хlанад из ишта! РСФСР лаьттах долча Кодексо дlадехараш дизза кхоачаш а деш, правительства соцамо маалара, наха лаьтташ дlадекъара района советски а боахама а органашта новкъарле ер фуд!

Совхоза кулгалхоша из доагlача бесса де лаьрхlа, из дош тlадиллар къахьегама коллектива Совета членашта. Хlаьта хьем ца беш заседани а яь, лаьтташ доагlаш болча болхлойи специалистийи 150 заявленега хьежар уж. Списокаш а оттайир. Лаьтташ доагlаш бараш дезалий хьакъехьара юрта Советера справкаш яхьаш хьа а баьхка, шоай доакъош дlаэца дезаш мара бацар. Цу справкашта гонахьа яьржар укх шин шера гаргга къоаста ца хуш йола конфликт. Цудухьа хlанз а шоашта лаьрхlа хинна участкаш хьаэца ца могаш леп нах.

Юрта Совета председатель йола Л. Сакапова е амбицеша е цу гlулакхацарча цхьацца ший хьашташа кхестайой а хац, амма, факташа хьахьокх уж лаьтташ дlадекъача волокита дlайолаяьр из ше йолга. Юххьанца денз совхоза болхлоштеи специалисташтеи эшаш йола справкаш дlаяла ца туташ хьайзай из. Цунца цхьана ший лоlамах тийша дуккхадар хилар хlаранега дlа а хойташ. Хьайна справка лургйолаш из мутlахьа е хьона хой — дlаэцаргья la участок, ца хой — хьай хьаштдар де, яха хьал оттадир.

Иштта шоашта цlенош хьалдара наха лаьтташ сихагlа дlалуча мамогга гlо де декхарийла йолча юрта Совета председатела шийна мел могар даьд из лоархlаме гlулакх тlехьа таттара.

Амма, наха кхы бута а ца буташ, боахама общественни организацеша оттаяьча спискагlа совхоза кулгалхоша лаьтташ дlадекъа аьнна лаьрхlача, Л. Сакалова геттара а чураьнна хьайзар. Лаьттах дола кодекс гlожа толха а деш, цо аьлар — уж спискаш юрта Совета исполкома заседане чlоагlъянза яргьяц, аьнна. Совхоза болхлошта лаьтташ дlадекъача дlа а яха, из болх юкъахбаьккхар. Ше харц хиларах из дlахкетае белар. Цунга дlахьекхар «Цахаддаш болх беш болча болхлошта, гlулакхерча наха, иштта хьехархошта, лорашта а кхыча специалисташта а лаьтташ лолда боахама администраце решенегlа» аьнна тlаяздаь, лаьттах долча кодекса 64 статья. Совхоза болхлоша мел дувцар теркамга а эцанзар. Закона духьала а яьнна, ше яххар хьадир юрта Совета председатела. Лаьтташ дlадекъара процесс юкъахъяккха йийзар. Л. Сакаловай лоlам кхоачашбар духьа юрта Совета исполкоме дlаяллар совхоза список. Тlаккха фу хилар! Дукххача бетташка цигга илар из меттахьа ца йоалаш. Тlаккха юрта Совета председатело ше маярра хlана яц, аьнна харцийр из. Цунна метта дерригa 12 гектар лаьтта дlадала, аьнна, ший список оттайир, дукхагlдолча даькъе, совхозе болх беш а е цунца цхьаккха гlулакх доагlаш а боацача нахах.

Укхаза белгалдаккха деза из список юртарча нахах чlоагlа лочкъаяь оттаяь хилар. Из хlанз а наха гургйолаш хьалъэлла яц. Наха ховш дац цунна юкъе мала вихьав а мишта вихьав а. Хlаьта уж хlамаш леладу-кх гласноста тlехьа вай къовсам лоаттабеча хана! Цу факташка хьежача, ала йиш йий цу гlулакхе юрта Совета председатель социальни нийсхо оттае гlерташ леп, аьнна! Сона хетаргахьа-м яц!

Из иштта доллаше а, цу тайпара список а яхьаш совхоза кулгалхой болча хьа а ена, цу тlа ше белгал мел ваьккхачунна лаьтта далара приказ тоха, аьнна, амар даьд Л. Сакаловас. Амма цунга аьннад: эггара хьалха лаьтташца lалашбе беза уж доагlаш бола совхоза болхлойи специалисташи, цул тlехьагlа мара кхоачашде йиш яц боахаме балха боацача наьха декхараш, аьнна. Л. Сакаловайна меттар цу тайпара жоп председатела бокъонаш дlаяха гlертилга да, аьнна. Совхоза кулгалхошта маярра абструкци йир цо. Латкъа яхар райисполкома председатель А. Бондарь волча. Е профессиональни солидарность е кхыдола бахьанаш дий а хац, цо а цхьаккха хlама данзар хьаьнала къахьегаш итташ, бlаьш болча бlарччача шин шера социально а морально а харцо ловш хьабоагlача нахаца юрта Совета председатела леладу хьаштдоацар юхатохара. Из тамашийна дале а, цо могадир укхо мел даьр. Хlаьта ше шефо хьаллацарах гlадъяха из, кхы а чlоагlагlа тохаялар ше спискана юкъебихьача наха еррига а 12 гектар лаьтта дlаялийта аьнна, цунца цхьана, совхоза болхлойи специалистийи хьашташта зе а деш.

Укхаза хаттараш отт: «Ший список чакхъяккхара иштта чlоагlа оарцагlа хlана яьнаий нов. Сакалова! Тlаккха цо яхачоа иштта мутlахьа волаш, раьза хlана хул райисполкома председатель!» Газет дешарашка уйла йита дутт оаха уж хаттараш.

Экажкъонгий - Юрта бахача нахаца даьча дуккхача къамаьлашеи цу дерригача историе кlоарггача анализои укх тайпарча хаттара уйла яйт: «Харцдолчунца бакъдар эшалургда, аьнна хlана хет Сакаловайна!». Факташа хьагойт ший безам бар а хьаштдар а де из мукъайита а цо даьр меташ а хиннача атмосфера цу тайпара тешам цун болийтар.

Юртара нах цецбувл цунна цо мел даьр мишта могийт ца ховш. Цар дувц: «Дукха ха йоацаш lаьржа морхаш хьайзар юрта Совета председатела тlа. Цунца цхьан цlагlа яхаш йола цун нанас яь йиша дукха ха яккха суд а еш, лаьцар, наркотикашцара гlулакхаш гуча а даьнна. Амма, цхьанне гlонца морхаш дlа-юха ехар. Хlаьта ший дезале меттел, ерригача юрта а цу тайпарча зуламца къовсам лоаттабе тlахьийха йола Л. Сакалова цхьаккха хlама а ца деш, ший председательски гlанда тlа йисар», — яхаш.

Е укх тайпара масал. Ше гlулакха тlа хиларах пайда а эцаш, цо дукха ха йоаццаш, шийна ховшше а, харц справкаш елар ший гаргарча наха паччахьалкхенгара ссуда эцара. Цунах лаьца мадарра дийцар «Сердало» газета оагlош тlа. Фу хилар тlаккха!

Назрановски райисполкома председатела А. Бондара кулг тlа а долаш ше маярра отписка яйтар тхога, хlаьта Л. Сакаловайна, хьалха а санна, дерригa а зулам доацаш чакхдаьлар. Кlеззига кхера а яь, йитар из райисполкомо дукха ха йоаццаш шекара йолча талонашца махинаци яь халкъа тlахьожама районни комитета гучаяьлча а. Цу тайпара масалаш дуккха а доаладе йиш я. Хlаьта цар бокъо а лу лаьтташ декъара историн юкъе Л. Сакалова цlена хилара шеквала.

Лаьтташ декъача гlожа нарушенеш ю района кхыча юрташка а. Масала, райцентре бахача наха участкашта лаьрхlа республика Министрий Совета решенегlа «Назрановский» совхозера 20 гектар оахаш дола лаьтта хьакъоастадаьд. Хlаьта райисполкома архитектора М. Гойгова нов. Бондарага хlама а ца оалаш, 35 гектарал совгlа лаьтта дlадийкъад. 15 гектар совлен хул из. Общественни доалахьен тlакхувдилга из дале а, чlоагlа лаьтташ эшача наха гlо дар духьа цу тайпара паччахьалкхен лаьтта райисполкома кулгалхоша дlа-юха дийкъа даларе, мичча бесса дале а, кхетаде мегаргдар из. Бакъда, чурвоаккхаш да участкаш, дукхагlдолча даькъе, шоай цlенош а долаш, уж йоагlаш боацача наха дlателаш хилар.

Масала, ца а доагlаш, лаьтташ деннад вежарашта Оздоевгlарна. Царех цаl Назранерча Ленина цlерагlча улицагlа ший доалахьарча цlагlа вах. Шоллагlвар — цунна уллув шийна цlа деш воалл. Ца доагlаш лаьтта деннад Зязикова цlерагlча улицагlа, номер 15 йолча доккхача цlагlа вахаш волча М. Албогачиевна. Хlаьта ше а вицвеннавац М. Гойговна. Шийна а лаьтта дистар, Дошлакъий-Юрта лаьтта а цlа а ший долашше.

Цунца цхьана йолаш я из чlоагlа эшаш а болаш, доагlаше а лаьтта ца луш нах битара факташ а. Масала, хlанз а хьежабац Победа улицагlа № 1 йолча аварийни хьале долча цlагlа lалаьмате готтача квартире 13 дезалхо а волаш, вахача Х. Оздоева заявленега. Прокуратуро юкъ-юкъе яьча проверкаша гучадаьккхар цу тайпарча халача хьалашка бахача дезалий ялхайтта заявлени ца хьожаш юхаккхессалга.

Лаьтташ дlадекъача райисполкома кулгалхоша еш йола цlенхашттара нарушенеш цкъа санна, массехказза белгалъяьхай районни прокуратура представленешка, халкъа тlахьожама районни комитета соцамашка, районни газета выступленешка. Амма цу гlулакха тlа хила еззаш йола порядок хlанз а йолаш яц. Оалаш мадий, «жlали lеххаше а караван йодаш я». Райисполком чlоагlа тоссеннай ший беспорядкех. Лаьттай участкех йолча делопроизводстве хьалха санна анархи я, лаьтта дехаш заявленеш хьачутелача наьха аргlа гойташ йола спискаш уттаеча къаьгга деш хlама дац, дуккхача моттигашка белгал ца йоаккхаш ютт уж райисполкоме хьачуенна ханаш.

Керттердар — из санна долча наха lаткъача гlулакхе гласность яц. Хlанад а хац, спискаш къайлагlа лелаю.

Халкъа тlахьожама районни комитета председатела А. Джандигова цу хьакъехьа укх тайпара дувц: «Нахах лочкъадаь хlанз хlама хила ца доагlе а, райисполкоме лаьтта дlайийцар, дlаэца дезаш вар малав ха йиш йолаш дац. Иштта хьаэцалургдац хьона квартирашта меттел лаьтташ а денна, квартирий учетера нах дlабахарах дола даннеш а. Общественноста бlаргашта мамогга гаьнагlа лелаю спискаш».

Хаттар отт: Дерригa а цlена а нийса а дале, нахах хlана лечкъаду уж гlулакхаш!

Д. ЖОНХОТОВ.

ДИКАЧА НАХАХ

ДЕГА ГІОЗАЛЕ

Шоай дикагІбола болхлой бувцача хана. Грозненски швейни производственни объединене шоллагІча цеха начальника Дуникова Татьяна Петровнас эггара хьалха цІи яьккхар Батукаева Сацита яр. Цунна цІенача дег тІара тешал а деш, цо аьлар:

— Цул сихагІеи хозагІеи маха боаккхаш нагахьа мотористка корайоагІаргьяц тха цехерча болхлошта юкъе. Ший декхараш даим дизза кхоачашдеш, хьайоагІа Сацита. Цул совгІа юкъарча балха тІа а доккха дакъа лоац цо.

Иштта дика ювц Сацита из мел йовзача цехерча болхлоша а.

Массане а иштта хестаеш йола Сацита сихагІа то безам болаш со волга хайча, Татьяна Петровнас аьлар:

— Цхьа сахьат совгІа ха я шоллагІа смена болх бе йолаяла, из цига къахьегаш я, кІезиг-дукха сабарде дезаргда хьа. ДукхагІдолча деношка хьалхагІа а балха хьайоагІаш оамал я цун.

Цеха кулгалхочо яхар чІоагІдеш санна эггара хьалхарчарца цехе чуяьлар Сацита. Жильцова Раиса Васильевна керте латтача шоай бригадерча хІамаш тегараштa, уж балха хьа мабаьхкингехьа къахьега дІаболабала мара ца безаш заготовкаш яь йий хьожаш, конвейере гІолла чаккхъяьлар из. Цох тамаш яц цхьанне а, хІана аьлча, из бригада совета член я. Цул совгІа ше къахьегаш йолча участкана дикача дас санна доалдеш, ше производства йизза да лоархІаш я из. Цу даькъе дукха масалаш доаладе йиш я. Царех лаьца дувц бригадира Раиса Васильевнас:

— ДІадахача шера шозза-кхозза яхар санна вІаштІа балха хьабахка тІехьабисар цхьабола мотористкаш. Из бІарччача конвейера балха тІа Іаткъаш дар. Къахьа дале а, шийца цхьана къахьегаш болча царга юхь духхьал бакъдар дІааьлар С. Батукаевас. Шийнийсархоех боаггІаш бола бехк баьккхар. ДІахо йодача хана ше меттел, бригада коллективо а уж гІулакхаш лойтаргдоацилга дІа а хайтар. Шийна тІадоацар, бала боацар да укхо дувцар, яхаш бар цхьабараш. Цхьабакъда, дукха юкъ ялалехьа цар дика кхетадир цо дувцар цІенача дег тІара долга. Сацита шоаш нийсача новкъа баха гІертилга. Балха тІа уж тІехьабусилга цІенденна дІадаьлар тІаккха.

Иштта йолча производственницаца смена дІайолаялалехьа къамаьл хилар са. Юкъерча дегІара, хьатара, безаме юхь йола къона кхалсаг шийх лаьца дувцара дукха тІера яцар. Цхьабакъда, ший профессех, цехерча дикагІболча мотористкех, царна балха тІа карагІдувлача толамех хоза а хеташ дувц С. Батукаевас. ХІаьта а хаттара тІехьа хаттар деш цун балха къайленаш, доаха хьокхамаш довза аьттув баьлар са. Ший болх чІоагІа безаш а цунах яшаш а я Сацита. Тахан юххьанца денз хьай къахьегама никъ дІаболабе шийга аьлча, мотористка хургъяр со, яхаш дувц цо. Иштта догуйла долча Сацитас толамца эшаю балха тІа нийслу халонаш, хІара дийнахьа дог гІоздоаха производственни толамаш дахарца белгалъювл из бригадерча болхлошта юкъе. Овсаре къахьегарал совгІа, ше тегаш дола барзкъа цхьаккха тайпа даккха гІалат доацаш хулийт цо. Цудухьа ОТК контролерий тІахьожам боацаш болх бечарех я из.

Лоаццача хана ший балха тІа цо баьккха толам бац из. Шийтта шу хьалха юкъера школа чакх а яьккха, хІанз ше болх беш йолча шоллагІча цехе ученица йолаш дІаболабир цо ший къахьегама никъ. «Іа каралаца лерхІа професси аттачарех яц хьона, Сацита, — аьлар цунга кагирхой хьехамчас Богун Анастасия Николаевнас, — Цхьабакъда, хьайна дІахьехаш дар дІаэцаш хьо хуле хьо мотористка хургхиларах со теш».

— Цо аьнна дешаш дег чудийшар сона, — яхаш дувц хІанз Сацитас.

Ший болх тІа-тІа кІоарагІа бовзара тІанхувш йола из, йиллача ханал дукха хьалха, экзаменаш дІа а енна, ше болх бе йолаелар. Цун производственни гІулакхаш ца зувш дисанзар.

1987 шера КПСС члеhistalla дІанйцар из объединене коммунисташа. Из шу ший вахаре эггара бочагІчарех лоархІ цо.

Сийдолча цІеро ший бехктохам айбелга кхетадеш яр къона коммунист. Овсаре къахьегарах кхоачамбаьІе йиш йолаш дацар гІулакх. Хьинаре дакъа лаца йолаелар из юкъерча балха тІа а. Бригадни совет вІашагІъеллача денз, цун хьинарегІа йола член йолаш хьайоагІа С. Батукаева. Цкъа санна массехказа хержа хиннай из халкъа тІахьожама группа членалла. ХІанз из Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета депутат, Лакххехьарча Совета Президиума член я. Дукха болх бу цо харжархоша шийна даь наказаш кхоачашдеш. Цар дехарах Калинина цІерагІча поселке цхьайолча улицашка электрически сердал хургйола гІулакх даьд цо, Громова, Центральная яхача улицашка асфальт булийташ, школа тоаяйташ дукха къахьийгад. Уж санна дола масалаш дукха доаладе йиш я.

— Батукаева Сацита санна бараш шортта болаш ба тха цехе, — аьлар Татьяна Петровнас. — Царех ба бригада совета председатель Руднева Нелля Николаевна, Закараева Света, къахьегама ветеранаш, кагирхой хьехамчаш Джантамирова Тонта Мурзина Алла, кхыбараш. Цар массане цІераш яьха варг а вац. Уж санна барех ког гІортолга а еш, цар балха опыт, дикагІйола методаш шерра йоаржаяйташ, тоабу оаха болх.

Цехерча кагирхой хьехамчех эггара дикагІа лоархІачарех цаІ я Батукаева Сацита. Нагахьа шу дІадахийтац цо цаІ-шиъ къона говзанча ца кийчъеш. Укх шера мотористка говзал цо Іома а яь, дика болх беш я Саидова Залпу.

Хьаьнала къахьегаш бола нах массаза а хиннаб вай мехка сийдолаш. Иштточарех цаІ я коммунист Батукаева Сацита. Дукха сийлен грамоташ тийннай цунна, шозза вІаштІа пятилетка ударник яха сийлен цІи еннай. Сацитай навкха тІалепаш я ВЛКСМ ЦК сийлен Значок а.

Б. КОСТОЕВ.

ДУКХАГІЪЯР—ТІЕХДИКА

Вай республикерча промышленни предприятешта, объединенешта юкъе яьржача яхье укх тІеххьарча шерашка хьалхара моттиг дІа ца хецаш хьабоагІарех ба СССР 60 шу дизара цІерагІча Грозненски «Оргтехника» яхача производственни объединене машинашъераш. Иштта дика къахьегаш башха-дика производственни хьокхамаш доахаш ба уж шийтталагІча пятилетка диъЛагІча шера а. Цхьаккха бутт дІабахийтабац цар шоаш тІаийца доккхий декхараш дикка тІехкхоачаш ца деш. Цудухьа товарни продукци арахецара ах шера план 104,5 процент кхоачашъяьй объединене коллективо. Пачхаьалкхен планагІа лаьрхІачул совгІа цо арахийцай 60 эзар сома маьха товарни продукци. ХІаьта заданел тІех маьхалъяьккхай машинашъераша 826 эзар сом мах бола тайп-тайпара продукци.

Нохч - ГІалгІайчен промышленносте эггара хьалха Госприемка, иштта самофинансированеи йиззача хозрасчетеи хьалашка болх бе йолаеннача объединене коллективо дикка тоадаьд ший дерригa технико - экономически хьокхамаш. Ерригача арахецача продукцех 99 процент яр дикеи тІехдикеи мара яц укхаза. Цудухьа из цкъа дІаелча Госприемка служба болхлоша юха ца ерзаеш, чакхйоалийташ я. Шоай потребителашта поставкаш яра договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд объединене машинашъераша дІабахача ялх бетта. ЙоагІачул дукхагІа продукци маьхалъяккхарах, бийдал, металл, электроэнерги, кхьйола материалаш кхоярах, арахецача продукцега дІабода мах лохбарах планагІа лаьрхІачул совгІа 621 эзар сом пайда баьб цар укх шера пачхаьалкхенна. Экономически реформа кердача хьалашка керттерча хьокхамех цаІ лоархІаш ба из.

Ши-шегІа хьахиннадац уж производственни толамаш. Цун керттердар да хьинар кхо ца деш машинашъераша къахьегар, царна юкъера яхь кхетамца вІаштІехьа а яьккха, балха ханахи производственни мощностехи цар бизза пайда ийбар. Итташ бригадаш я укхаза шоай декхарех дІехдика лоархІаеш. Царна юкъе а къаьстта дика болх а беш, эггара дикагІа производственни хьокхамаш доахаш хиларца белгалъяьнна я Рубанов Владимир, Бугаев Владимир, Фомина Валентина керте латтача слесарийсборщиккий, малярий бригадий коллективаш.

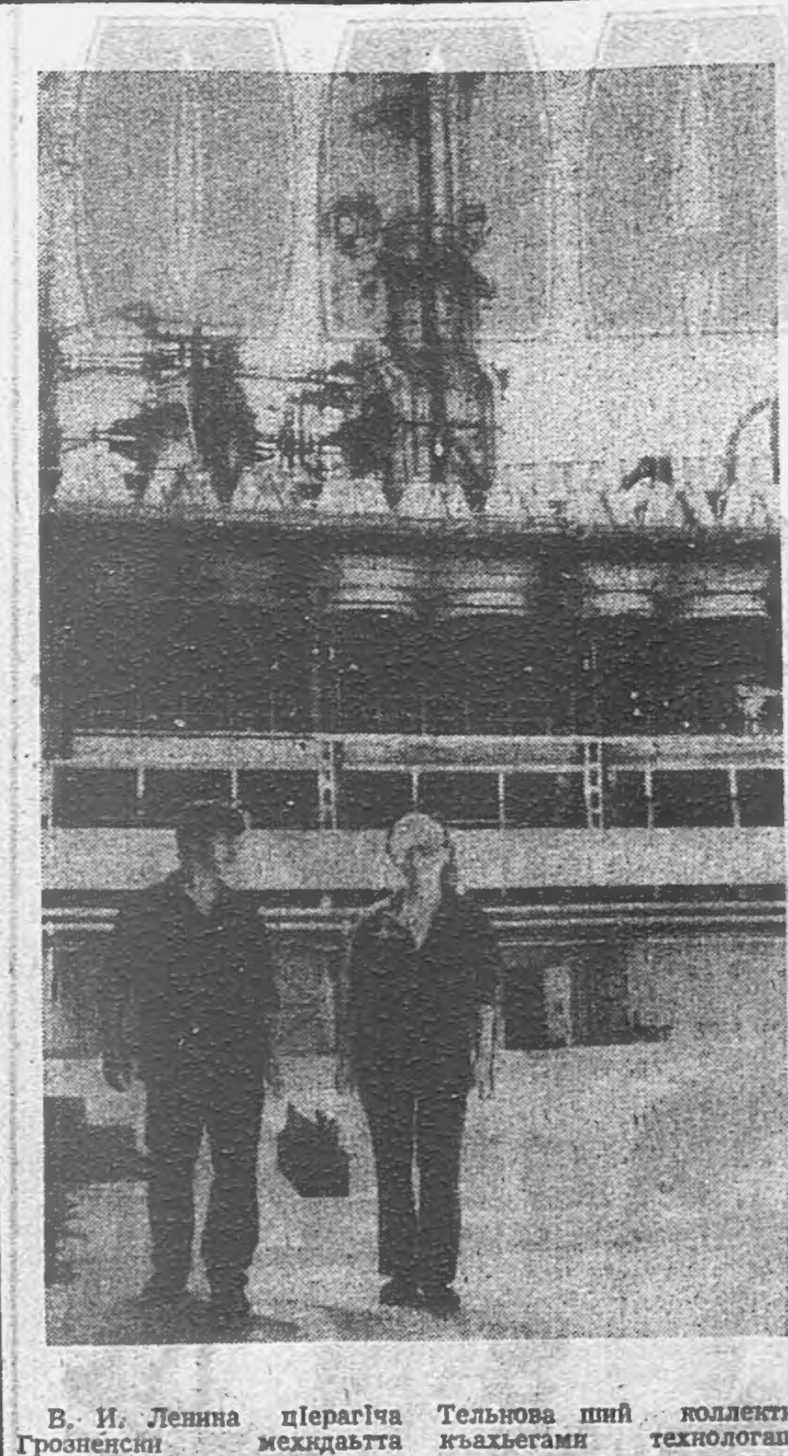

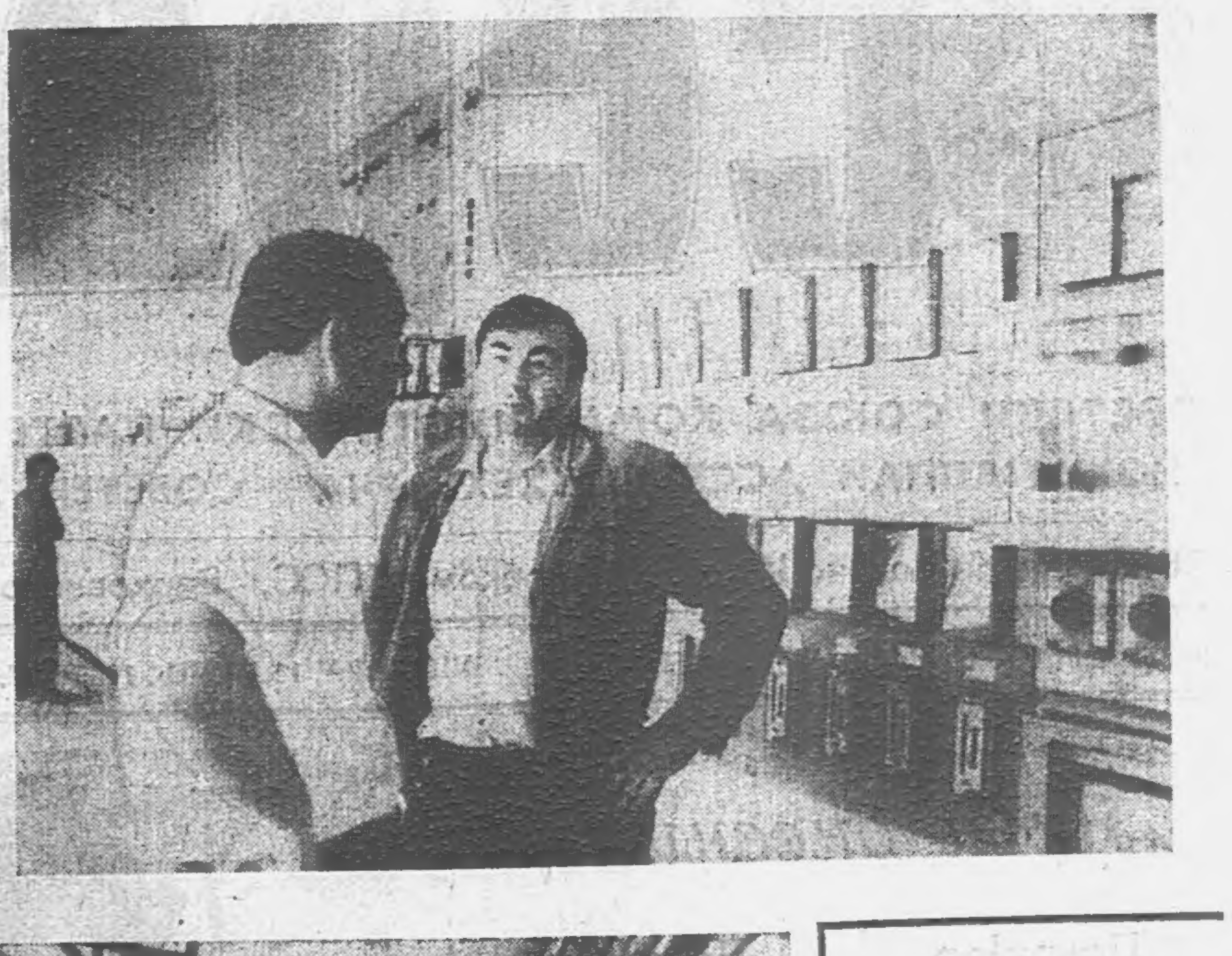

В. И. Ленина цІерагІча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода установкашта юкъе лоархІамегІчарех цаІ я ЭЛОУ-АВТ яха установка. Шийна хьалхашка латта декхараш массаза а цІена кхоачашдеш хьайоагІа цун коллектив. ХІара бетта план тІехкхоачаш а еш, яхье хьалхалаттарех я из. Цул совгІа установка технологаша хьаеш йола продукци дикеи тІехдикеи мара хилац. Цун керттера бахьан да установка начальника, коммуниста А. К. Тельнова ший коллектива къахьегами технологашта юкъера яхьи кхетамца вІаштІехьяккхар.

Даим технологически режим нийса а лелаеш, шоай бехкагІа балха тІа хьовзам нийссйоалийташ бола технологаш кІезига бац установке. Царех ба Г. Колкова, Г. Костенко, Г. Рыжов, вокххагІвола оператор Ю. Кузьмин, кхыбараш.

Сурташ тІа: 1. анализ е продукци нийца болх операторaш Г. Колкова, Г. Костенко; 2. даьхача толамехи хьалхашка латтача декхарехи дагабоалаш ба вокхагІвола оператор Ю. Кузьмини установка начальник А. Тельнови (аьрдехьар вар); 3. технологически режимага хьожаш ва оператор Г. Рыжов.

А. АЙРАПЕТОВА сурташ.

КЪАХЬЕГАМХОЙ ХЬАШТИЙ—ЛЕРТТІА ЙОАКХО

Бахача наха денна эша тайп - тайпара гІулакхаш деш ба Ачхой-Мартановски райбыткомбината болхлой. Шоай потребителий хьашташ дизза кхоачашдара шерагара шерага дукхагІа хулийт цар къахьегамхошта ду бытовой гІулакхаш. Цу даькъе дика кайоалаш болх бу цар укх тІеххьарча шерашка. ДІаяха пятилетка чакхйоалача хана комбината коллективо районе бахача наха шера деш хинна тайп - тайпара гІулакхаш ши бІаь эзар гаргга сома маьха мара дацар. Цул тІехьагІа хІара юрта хІана йиллаяц, аьнна, хьа а йиллa, болх бе йолаялийтай наха бытовой гІулакхаш ду организацеш. Цудухьа комбината коллективо шийтталагІча пятилетка диъЛагІча шера 455 эзар сома маьха гІулакхаш дергда юрташкарча наха.

Шийна хьалхашка латтача декхарех толамца лоархІаеш болх беш я из укх шера. Хьалхарча ах шера дерригача технико-экономически хьокхамий план тІехкхоачашъяьй цо. Цу юкъа района бахача наха заданел тІех комбината болхлоша даь бытовой гІулакхаш 1600 сома маьха да. Къахьегама овсарле лакхъяра задани ах процент тІехкхоачашъяьй цар.

Йиззача хозрасчетагІа болх беш я комбинатера ерригa цехаш. Царех цхьаккха коллектив яц пачхаьалкхен планах лоархІа ца еш. Царна юкъе а къаьстта дика болх а беш, даим яхье хьалхалатташ хиларца белгалъяьнна я Бахарчиев Сайт - Хьасан, Юнусов Рамзан керте латтача цехий коллективаш. ХІаьта болхлошта юкъе башха-дика производственни хьокхамаш доахаш къахьегаш ба хІамаш тегараш Хатуева Зулпа, Алиева Арбият, Масаева Лейла, Ахматова Дунта, кхыбараш.

— Цхьайола халонаши проблемаши хьалхашка ца увттаре дукхха дикагІа дІагІоргбар тха болх, — йоах комбината директора Чакиев Насар Мусаевича. — Районерча совхозаша новкъостал диц тхона керда бытовой помещенеш хьаелла. Цунца цхьана юрташка баха нах балха тІа дІанийсбе а вІаштІехьдаргдар. ШаІамий - Юрта ткъаь шера болх ца беш лаьттача бархІ шерарча школа помещене хьаелла лаьрхІар оаха хІамаш тега, кога гІирса ремонт ю, столярни изделеш, шлакоблокаш хьаю цехаш, сурташ доаха фотолаборатори, парикмахерски, столови. Уж болх бе дІайолаелча юрта баха дукха нах балха тІа дІатарбе а йиш яр. Уж хьаеллара даькъе райисполкомо решени а яь, цигара цехаш тоаеш, хьалъеш дІадахийта ткъо эзар сом зехьа да а дайна, сеца латт цигара болх, райисполкомо ше яь решени чакх ца яккхарах. Таханалца хьа бахача наха а пачхаьалкхенна а луш пайда боацаш латташ я школа помещени. Долче, оаха цига дІадахийта ткъо эзар сом хила баха кхера санна дайнад.

Цхьаькха а да укхаза белгалдаккха дезаш. Тха комбината чу а йоагІаш, Ростов — Бачу яхача наькъа йисте латташ яр вулканизаци еш йола вагон. Цу чу болх беча саго тхона хІара бетта бІаьш сомаш пайда лора. Юртбоахамекхы саготде дезаш балхаш доацаш санна, «Овощевод» яхача боахама кулгалхоша шоашка дІанйцар из пункт а. Иштта, тхона чуйоагІача совхозашкара бытовой помещенешта текущи е капитальни ремонт еш новкъостал диц тхона боахамий кулгалхоша. Уж а кхыдола а бахьанаш чІоагІа Іаткъ предприяте коллектива балха тІа.

Комбината кулгалхочо увттаю проблемаш боккха лоархІам болаш я. Района кулгалхоша из сихагІа къоастаярга хьежжа доккха беркат даргда къахьегама ресурсех пайда эцара а бахача наха бытовой гІулакхаш дара дола хьашташ кхоачашдара а даькъе. ТІехьа а ца тетташ, цІенхашта цу гІулакхага хьажача бакъахьа ба уж.

К. БАШИРОВ.

Маьхера продукци

Нохч - ГІалгІайчен бурувдеттарашка кхаьча ца Іеш, вай мехкарча дукхача регионашкарча лаьттан ченаш техкарашка дІакхоачаши цар чІоагІа хоатташи я Карабулакски химически реагентий завода болхлоша арахеца тайп-тайпара химически реагенташ. Цар хьашташ дизза кхоачашдара доккхий декхараш тІаийцад заводчанаша шийтталагІча пятилетка диъЛагІча шера. Шоай деша дай хилара ерригa таронаши кхоачамаши оарцагІдаьхад цар. Бизза пайда ийбу балха ханахи производственни мощностехи. Цудухьа дерригача технико - экономически хьокхамий ах шера план дикка тІехкхоачашъяьй завода коллективо. ПачхаьалсовгІа арахийцай цо 64 кхен планагІа лаьрхІачул эзар сома маьха товарни продукци. Тайп-тайпара продукци маьхалъяккхара ялх бетта задани 110 процент кхоачаш а яь, йоагІачул дукхагІа цо маьхалъяьккхай цхьа миллиони 160 эзари гаргга сома маьха продукци.

Ший потребителашта продукци лоаттаяра дола договорни декхараш а дизза кхоачашдаьд цо дІабахача ялх бетта. Къахьегама овсарле лакхъяра пачхаьалкхен план кхойттеи ахи процент тІехкхоачашъяьй предприяте болхлоша. Духхьал из лакхъяра чотагІа хьаьйй цар заданел тІех арахийца ерригa товарни продукци. ЙоагІачул дукхагІа продукци маьхалъяккхарах, кхом барей хьурмат дареи режим чІоагІъярах, арахецача продукцега дІабода мах лохбарах укх шера цхьа миллиони 369 эзари сом пайда баьб цар пачхаьалкхенна. Из хул планагІа лаьрхІачул шозза дукхагІа. Ерригa арахецача продукцех 99 процент яр дикеи тІехдикеи мара яц укхаза.

Уж толамаш доахача къаьстта дика болх а беш, даим яхье хьалха латташ хиларца белгалъяьнна я Коломыцев Александр Дмитриевич керте латтача цхьоалагІча цеха коллектив.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

ВАХАРА ОАГІОНАШ

ДЕРРИГА ЛОАРХІАМЕ ДА

Боккъалдар дийцача, атта дацар сона укх тайпара уйлаш е а уж дІаязъе а. ХІана аьлча, со хІанз тешаш я цхьа ха яьлча саг ше, е цун уйлаш хувцалулгах, хьалха «идеалаш» лоархІаш хиннараш тахан кхыча тайпара кхетаделгах.

Цхьа-ши кІира хьалха чІоагІа самукъане вІашагІкхетар хилар са цхьа ший тайпарча сагаца. Вешта, «ший тайпара» яхаш дола дешаш мадарра бакъхургдийтеш, хІана аьлча, из санна бола нах дукха ба хІанз. Амма, сай вІашагІкхетар хинначул тІехьагІа, цхьа-ши кІира даьккхар аз сайна хезачун уйла еш. Са уйлаш ерригаш хувцаеннай, аьлча, бакъхургдац. Бакъда, цо дийцачох дукхагІдараш цхьацца йолча моттигашка сона дагалаьттаращца доагІаш дар.

Са ханара бола нах хьалхагІа хьалхестаьча идеалашца хьалкхийна ба. Тха уйлаш гаьна кхоачаш яр: космосе, геологашца, физикашца, поэташца. ХІаьта цу лакхача идеалех уйла еча хана, вІалла а дагадохацар кагийча, лоадам боацача гІулакхий а кхычарна нийсса йоакхо е эзилга. Вахаш, лелалуш вола, вешта аьлча, хІанз хеставеш воле «предпримчиви» оалаш хинна саг лоархІаш а цІенхаштта тІаэцаш а вацар.

ХІаьта тахан? Іаьдала эггара лакхерча эшелоне хиннача кулгалхой, сеца лаьттача ханашка мекъал Іомаяьча кегабеннача наьха бехкагІа экономика шаккхе кога астагІа лелхаш я. Кхыдар санна, уж гІалаташ, кизга чу санна, вай республика экономике хьагучадаьлар. ХІанз гІулакх тоаде гІортарах, из вайна хилча бакъахьа хетача боараме хургдий-теш, вай дегІаца, уйлашца мекъал дІаяьржа хилча?

...Аз лакхе хьоахаваьча саго университете хьехархо волаш дукха ха яьккхай.

— Иштта сел цІаьхха хІана хийцар Іа хьай болх? — аьнна, аз хьаьттача, цо жоп делар:

— Къел кІордаьяй.

Дог-цІена, беркате къахьегаше къел а Іовшаш бахаш бола нах дукха ба вай мехка. Хьажал шоаш, атта дий 75 — 100 сомах баха? ХІаьта цу тайпара хьал дараш кІезига бац. Малав-теш цу гІулакха бехке вар? Вайцига бахаш болча нахах тоъал дукхагІа бараш кхы тІех алапи долаш бац, цу тІа цхьаболчарна хьабе болх а бац. Из бахьан долаш дийтеш шер-шера, бІаьсти хьатІайоагІашехьа вай цІендай «договорагІа» болх бе дІаахар? Дийнахьа 15 — 16 сахьат болх а беш, ахчан дефицит дІаяккха гІерт уж. Цул совгІа, вай дега салоІам беш хинна хІамаш яйна дІаьннай, вай доккхача ахчан а вІаштІара даьча цІеношта а тІехьадаьнна леллаше а.

Со дика кхеташ я, хьаьнала къахьегаш, къел ловш бахаш болча наьха сий де дезалгах. Амма, хІана лов цар из къел, малав цу гІулакха бехке? Е цхьаккха а бехке воацаш хила мег? ХІана аьлча, ший доалахьарча хІаманна хьурмат ду, эрна доадац, талхийтац, вешта аьлча, доал дика ду. ТІаккха пачхаьалкхен рузкъа? Шедар-юкъара да. Мадарра аьлча, да волаш а воацаш а да-кх. Воаш цу дерригне а дай хилара уйла атта йоссац вайна чу. Цул совгІа, мабарра производства бизза бола дай атта корортбац. Дог лазац вай...

...Цхьа 10 шу даьнна хила тарлу Беков Мусайца са дицлургдоаца къамаьл хинна. Цу хана хІаьтта юртбоахама институт чакхъяьккха, къона специалист вар из. Из болх бе хьожаваьвар массаза хьажІа мара хьа ца хулача лаьтташ тІа, аргІанара кампани а йолаенна, комсаш лелае лаьрхІа керда йилла хиннача цхьан совхозе керттера специалист а волаш. Цун уйлаш, дагалаттараш тамашне, цІаккха сона ца хезача тайпара дар. Таро яларе, 50 гектар лаьтта хьа а ийца, лерттІа боахам лелабергбар аз, цо аьлча, цкъарчоа цецъяьннача йисар со.

— Фу хургдар тІаккха, — аьнна, аз хьаьттача, цо дийцар:

— Бизза боахам хургбар-кх. — (ДІахо ше дергда, аьнна, хеташ дар дувца ваьлар из. Цун уйлашка хьайбай ферма а, бешамаш а, цонаш а, Іамарч а дар. Уж шеддар вІашагІъийна дар, сага дегІаца мел йола маьженаш санна.

Ши-кхо шу даьлча из сох кхийтача, вахарах а дерригнех а дог ийккха волча сага кеп яр цун.

— ЧІоагІа хала ба са болх, — Іокадар из, — моттигерча е боахаме долча хьалага хьожаш цхьаккха а вац. ХІанз аз цхьа хІама кхетадьд — шоай календарь а долаш, дика хьувкъам лургбола культураш мара дІаювш хиннабоаца вай дай бакъ хинналга. БІаьшерашка хьахиннача опытах пайда эцаш хиннаб уж. ХІаьта вай? ЦІаккха комсех пайда барггбоацача районашка дІаювш латт из культура. ХІара юрта дола лаьтта ший белгалонаш йолаш да. Цхьан юрта Іажаш дика хул, хІаьта комсаш вІалла лата а латац. Амма, вай миллионаш эрна дІакхувсаш да. ТІехьагІа хургдолчун уйла ца а еш, — йоахар цо.

ТІеххьара, из шедар кІорда а даь, из кхычахьа болх бе дІавахар. Кооперативни болам болалуча хана цун хьалхарча мугІарашка вар Муса. ХІанз 10 — 12 сахьата тІатеІа болх бича, иштта болх бешше а 5 шу хьалха ийдаьчул кхозза-диазза дукхагІа алапи эц цо. Шу чакхдоалача хана хьахиннар а доацаш.

Цунца цхьана кхыдар а дагадехар сона. Итт шу даьнна яр со, чІоагІа нах кхерабеш а цецбоахаш а жа, доахан кІезигде, говраш цІенъяь дІаяха еза, аьнна, кампани йолаеннача хана. Ше мел йола юрт города хьисапе хургъя, аьнна, арадаьккхар. Даьтта, шура, фуаш — уж шедар пачхаьалкхен тикашка дохкаргда, йоахар.

Дагадохийтаргда вай исторецара массехк масал: лаьтта дезаш, цох дика пайда эцаш бола нах, кулакаш баь, Іобахьийтарах вай мехка экономикана доккха зе даьлар. Вай кхоабаш долча лаьттан тІа бахаш бола нах паргІата ца боалийташ, кхы массехк кампани хилар. Аз бувцаш бола соцам кепатеха арабаьлча, тха лоаллаха ваьхача Сапаев Ахьмада юхь тІа гІолла ши хи тІадам Іобежар. Из СМУ плотник а волаш болх беш вар. ХІанз мадарра дагадагІац сона 10 дар цун бер е 12 дар. Балха вахалехьа, сецца вахе буц а хьакхе, из чуя кхувра цун. Сайрийна юха а ший бераш нийце, наькъа йистошка мангал хьакха водар из. Цунна уж хьайбаш дукха дезарах, доалахьа ши етти говри яр. Комиссеш коашка-карташка гІолла хьежа йолаеннача хана кхий чу говр цІенъеш воаллар Ахьмад. Цун карара а яьккха, дІаюгаш хиннача говра бІаргаши Ахьмада бІаргаши цхьатарра гІайгІане дар...

Вай вахаре мел долчох — вочох а дикачох а — вай воаш бехктокхаме да... Малав вайна бехке, хьаьнала ший лаьттан тІа къахьегара вай кагирхой тІера ца хилара? Вай хьакъ дуаш, вай чотагІа баха гІерташ бола нах хилара? Саг вац, уж иштта кхебаь дай, общество мара.

Вай воаш геттара раьза хилац саг эргаваьнна, вайна тара воацаш хилча. ХьагІ хул вай цунца. МоцагІа, цхьанне аьнад йоах: «Безац сона етт, лоалахочун шиъ хургболаш хилча...» Цу тайпара масалаш шортта да.

Вай республика моттигерча промышленноста художественни промыслай производственни объединене хиннар дувцаргда аз. Мерех хьекхача йовлакхашта накат яьчул тІехьагІа, шоай цІагІа болх беча кхалнаха цу йовлакхашта кхалнигаш яьхача 11,5 кепиг лора. Цхьа ха яьннача гІолла надомникашта луш дар 9,5 кепигага кхаччалца Іолохдир. Йоккха говзал эшаш болх бацар из. ХІаьта цІагІа багГІаше, болх беш болча наха дукха деце а, из а дика ахча дар. Амма, цхьа ха яьннача гІолла 7 кепигаген, цул тІехьагІа 6-нега кхаччалцен Іолохдир из. Бахьан малагІа дар? Дукхха нах цу балха тІагІортарах, из дефицитни лаьрхІар, хІаьта цу сахьате бехк боацача а хІама гунахьа доацача а наха гІод техар — уравниловка юкъейоалайир, кхычарел дукхагІа ахча ийдар нийсса дац, аьнна.

ХІанад из иштта, аьлча, жоп цаІ дар — массанеша а иштта алапи эце фу хургда..?

Е кхыдола масал. Вайна махарра, вай юрташка мел бола кхалнах дукхагІча даькъе цІагІа багІаш ба. Цу гІулакха дукхха бахьанаш да. Эттача хьале мел доккха гІулакх дар (чакхдаьлча!) надомникех лаьца бола соцам вахаре чакхбалар. Амма, фу пайда ба каьхата тІа бисача соцамагІа, пачхаьалкхен е кооперативни предприятешка бе мел ловрашта болх бала таро йоацаш хилча? Е наха мегаргйола, «конкурентноспособни» хІамаш хьае ловш уж предприятеш ца хилча?

Цу хьакъехьа дувца ловра сона Урус-Мартане пазата хІамаш хьаеш йолча кооперативах лаьца. Сона хац, мел конкурентоспособни хІамаш еш ба уж, бакъда, болх боацаш болча наха социальни даькъе мел доккха гІулакх да цар деш дар-м хов. Пачхаьалкхен теркам массанахьа дІакхоачаш ца хилча хІаьта а.

Дувца дезий-теш кооперативни болама юкъе дукхха кхоачамбоацараш долга? Вахара керттера закон ма дий из — кІезиг-дукха мелал е ледарло гучаяьккхача е дукхагІа кортамукъале хилча дикадар е водар де дукхагІа таронаш хулилга. Бакъда, зуламе дола гІулакхаш ханнахьа соцадича, ца даржа а мегар. Амма, белам санна хІама да зуламера гІулакхаш дІадахар духьа, кооперативаш дІакъовлар е индивидуальни гІулакх леладелга соцадар.

ХІанз наха а иштта предприятешта а кортамукъале еннай. Амма, из езаш дукха бац: моттигерча Советашта дукхагІа бокъонаш ме лу кулгаш дІан-хьан дахийте, бехе хьовз уж — хьанна хов, кхоана фу хургда, — цул совгІа, лакхера луш йолча командашка баьнна а хилча...

Се кхалсаг а нана а хиларагІа, тикашка ца яхача ялац со. Юхедиса дог а даьттІе, цхьаккха хІама ца эцаш чуйоагІа со. Цкъа, сов догдаттІарах спекулянткас йохкача берий кочага хьежар со. Чоалхане доаца догам даь, хоза тийга яр из. ХІаьта, къа деций бе-башха а ца хеташ тийга дола барзкъаш тІадувха дезаш долча вай берий?

ХІаьта из гІулакх духхьал пачхаьалкхен низаца кхоачашде хала хургда. Нагахьа санна кооперативаш цунна дукхагІа тІа ца ерзайой. Вешта аьлча, экономически методашца мара хІама тохалургьяц спекулянташта.

Укхаза хьатІакхаьчар со сай тема керттерча уйланна. Аз лакхе цІи а ца йоаккхаш хьоаваь вола Гуров Валерий Александровичах лаьца дувцаргда аз хІанз. Дукхача шерашка пачхаьалкхен университете хьехархо а волаш, хьавенав из. Кооперативни болам болабеннача хана из хьалхарча мугІарашка вар. Р. Люксембург улицагІа «Белка» яха зІамига кооперативни тика хьайийлай цо. Цу чу дохкаш дола товараш вай республикерча а кхычахьарча а кооператораша хьадаь да. Цун кооперативе ялх саг ва: из ше, цун сесаг, воІ, йоІ, иштта хІамаш тегаш вола кхы ши саг.

Кооперацe керттера низ — конкуренци. Из дика кхетаду Валерий Александровича. Ше тегаш долча барзкъий опытни парти арахийцача, уж дІаацарга хьежжа, тег цо дІахо. Нагахьа санна, хьаяь хІама наха хоатташ еце, ца тегаш ют. Геттара дика да художественни совет а цун бюрократически аппарат а кооперативе йоацаш Пачхаьалкхен предприятешка моллагІа йола цхьа модель хьае болабалалехьа, из ширъяьле, дІа ца эцаш юс. ХІаьта кооператораш гаьнагІа хьежа а гІерт, цул совгІа, тахан эшаш дола товараш хьаде царна дукхха аттагІа а да. Хоза а, дика а тийга хІамаш я тика чу. Амма, маьхаш...

— Маьхаш Іолохлургда, — аьлар Валерий Александровича, — цІенхаштта конкуренци хуле. Кооперативни болама керттера низ ба из. Новкъарленаш шортта яле а, кооператив дегІайоагІаш латт. Амма, керттера новкъарле еш бараш, хала хете а, исполкомашка багІа чиновникаш ба. Иттазза ваха веза уж болча цхьа гІулакх ийце. Бакълувш хиннав Райкин, кхы новкъарле е йиш йоацаш висача бюрократо: «Справка еза яхаш йола справка ял сона» — оал яхача хана...

Вахаре дерригa лоархІаме да. ЛоархІам болаш е боацаш я, аьнна, белгалъяккха йиш йолаш цхьаккха професси яц, хІана аьлча, професси дика е во хилара маІан духхьал вай сакхетаме хьахинна йола харц уйла я. МоллагІдола гІулакх сийлен да, нагахьа санна саго ше хьадеш дар безам болаш а дего къоабалдеш а дале. Дувцилга а дац: хІара балха тІа нийслуш да ший кхоачамбоацараш. Теркал ца деш дита йиш яц кооперацении арендеи хІанзза мара шин кога тІа отта доалалуш доаца гІулакх хилар, хІаьта из ондадалара наькъа тІа цхьацца новкъарленаш а нийслургья. Дикка ха эшаргья вайна дерригa а хила деззача тайпара а хинна ший лерагІа дІадахара.

Р. ПЛИЕВА.

Хьалхара оалхазар

ИНТЕРВЬЮ

Дукхача шерашка йнйхка хиннача темах язъяь я Анатолий Игнатьевич Приставкина «Бийса йоаккхаш яр дошо морхилг» яха повесть.

Вайна ховш дар цу повестах вай мехкахо, М. Горьке цIерагIча киностуде режиссер Мамилов Суламбик фильм доаккхаш хиннилга. ХIаьта лоархIаме хIама да сценари язъяь А. Приставкини режиссер С. Мамилови фильм доаккхаш шоай группаца вай республике хилар.

Укх деношка «Космос» яхача кинотеатре гойташ дар повестах оттадаь фильм. ХIара ссанса хьалха режиссера С. Мамилова вIашагIкхетар хулар кинога хьожарашца. Режиссераца къамаьл хилар тха корреспондента М. Угурчиева.

КОРР.: Iа бирса долаш бIаьстенга сатувсаш вагIача сага боккха салоIам ба бIаьстен хьалхара оалхазар. Денош шийла латте а, дог тийша хул из бIаьстен оалхазар гучадаьлча. Цу оалхазара хьисапе хийтар сона А. И. Приставкина «Бийса йоаккхаш яр дошо морхилг» яха повесть. Къамаш мехках дахарах йолча темах лаьца по дувцарах. Повеста керттера тема тIема ханарча берий — бой хала вахар гойтар я, хIаьта вай къамаш мехках дахара тема повесте шоллагIйола моттиг дIалоацаш я. Повесть экрана тIа яккхарах бокъонца дола цIей хиннад, аьнна, хет сона къаьстта вайнаха. Суламбик, мишта хилар хьа цунах фильм дакхар?

МАМИЛОВ. Вай халкъаш шоай мехках даьха Iодахьийтара тема хьалха хьоахаяьр А. Приставкин ва, кхы мел дар дIадаьккхача а, духхьал цудухьа ала доагIа цунна баркал. Цун повесть да а дар хьалхара оалхазар. Кепа тохалехьа, из повесть йолга ховш вар со. Цу хана из цIагIара хьакорайнча суд е а тарлуш ха яр. Из повесть йийша а йовзаш а ва со, яьйнча гIоне. Цох аз фильм оттадар бахьан ха безам болаш хул дукха нах...

КОРР: Суламбик, кхыча режиссерашка а ца луш, хьога из повесть ялар бахьан фуд хар ловш ба дуккхабараш. Цу хьакъехьа дувцал вайна.

МАМИЛОВ: Кхыча къамах волча сагага из повесть елча сона новкъа хетаргдар, хIана аьлча, из Iазап озанза, вай къаман дог-уйла ца йовзача саго ший тайпара даккха тоам бар из фильм. А. Приставкин цу повестах фильм аз оттадар ловш вар. Тхо тхойла довза тоъал ха я. Цунна ховра къам мехках даккхар-фуд сона сай хана дика дайзалга, из Iазап дайнараштa юкъе со хиннилга. Дог тийша вар из цу повестах фильм оттадеш аз хьинар кходерг ца хиларах:

КОРР: Цу повеста кепатехача хана цхьацца статьяш араьлар республикански газеташ тIа повеста тIара цхьацца моттигаш харц я, яхаш. Уж къамаьлаш тахан а дувцаш да.

МАМИЛОВ: Хезад сона уж хабараш. Цхьаццайола эпизодаш вайнах раьза хургбоацаш я цу повеста тIа. Ювцаш йола повесть хроникальни а е документальни а яц, исбахьален кхоллам ба из, цудухьа кхыча тайпара хьажа деза вай цунга. Цул совгIа, уж эпизодаш кхетае хала я дина легендаш ца йовзачунна.

ХIаьта фильмах лаьца цхьа-шн дош ала безам бар са. Сеанс дIайолаялалехьа зрителашца а вешта нахаца а дукха къамаьлаш хул са. Нагахъа санна, массавар раьза волаш, е шевар раьза воацаш хилча, фильм лоархIаме дац, аьнна, хет сона, ше хуле, тайп-тайпарча тоабаша къувсаш хила деза из. Хьагучох, иштта да цу повестах оттадаь фильм.

КОРР: Хьоца ер къамаьл хилалехьа фильмага хьежавар со. Сайна цох хийттар лохе аргда аз, хIанз дувца безам бар са зале дайнача суртах лаьца. Цхьаццабараш фильм чакхдаллалца бIаргех йовлакх хьекхаш бар. Иштта болчарна юкъе къона а къаьна а, кхал а маIа а нах бар. Бакъдар аьлча, цхьаццайола эпизодаш, я а я дог чIоагIа долаш волчоа а бIаргех хий доаккхаргдолаш. Колькас Сашка дIавоьхьийта эпизод, хIаьта иштта кхы а дуйха я уж. Оалхазаро Колька шийн вошa ва, яха моттиг, режиссера а сценариста а лакхаленех цхьа моттиг хилар шеко яц. «Са воша ва из» уж дешаш тоъаш да дунецах чам баьнна, кхетае хала йола чIир лехаш лелача сага. Бакъда, цхьан хIамо бохам бир сона. Цхьаццабола кагий нах бар зале ца кхеташ, хабараш дувцаш, лоацца аьлча, гуш долча сурта теркам тIа ца бодаш. ХIинад-теш из?

МАМИЛОВ: Цу хьакъехьа къаьстта къамаьл дар са. Кино доаккхаш хилар тхо Серноводске, Мужеча, иштта кхыча моттигашка. Вайнаха чIоагIа лоархIаш йолча моттигех цаI я Мужечара С. Орджоникидзе музей. Цу чу а пхьацца сценаш яьхар оаха. Наха шоай цIагIара хьа а кхухьаш, эш-эша хIамаш телар тхона. Вай къам мехкара дохадаьча хана шоай цIеношi долча бесса дита дIабахар нах. хьалтеха доахка сурташ а дисар цIеношка. Цу тайпара даьсса диса цIа гойтаргдар аз оаш сога къаьна сурташ лоре, аз аьлча, наха дера сурташ. Иштта дена сурташ да фильме аз гойтараш.

Фу ала воалл со? ХIанз Iа хьоахабаь кагийнах дагабеха ях аз. Цу сурташ тIа болча наха тIадувхача барзкъаша хьагойт уж малагIча къамах ба. Хоза дувхар да, хIанз из леладеш деце а. Тахан рузкъана тIехьа баьнача пхьаццабараша шоай сий дехкад, чухье бIехъяьй. Халахете а, наьха нравственни оагIув чIоагIа лаьгIъеннай. Тахан вай малаш ха а хала да. ХIара къаман шийн дувхар да, вай цхьаццаболча артисташа е бокхийча наха мара леладац вай дувхар. Цу Iа бувцачарех лаьца аьлча, цхьаццабарий къамах дог лазац, царна дагадоалар фуд? — машина, ахча, кино хьоже а, видеомагнитофонашка хьоkхаш йолча боевикашка хьожилга.

КОРР: Суламбик, махулла повесть ше йолча бесса хьагойта хьо гIерте а, режиссера кхоллам цу юкъе болга ховш да. Аз ювцараш я повеста юкъе йоаца моттигаш, уж Iа юкъейнхьай. ХIаьта цхьаццаяраш хийца а я цига.

МАМИЛОВ: Укхаза ала деза цхьа хIама. Режиссер махулла произведенена гарга хила веза. Цхьаццайола моттигаш юкъе ца яьхача валац со, хIана аьлча, маярра повесть гойта вIаштIехьдалац, дика кхоллам экрана тIа баккха хала а да.

КОРР: Цу фильмах сайна хета цхьа-шн дош аргдар аз. ЧIоагIа лоархIаме хет сона цун Iа леха иллеш, ашараш. Дог тохадолийташ да цун дIадоладалар, къаьстта «1944» тарахь хьоттача хана, хIаьта дIахо вайна гур фуд? ВIалла дагадоацача оагIорахьа дIадерз фильм. Из лакхаленга кхувда дIадолалу, аьнна, хет сона ши эшелон вIашагIкхетача моттигера.

МАМИЛОВ: Из фильм дикагIа мел хула дика хеташ ба хIараварь. Шоашта да, аьнна, хетача кхоачамбоацарех а дувц. Из нийса а да, аз из кхетаду. Сона хала хет, нагахъа санна цхьаццайола моттигаш махетта вIаштIехьа яьннаеце. Цхьацца гIалаташ-м хиланза даргдоацаш дар, хIана аьлча, шийн тайпара халонаш нийсъелар фильм оттадеча хана, бакъда, сона чIоагIа дика хет кIеззига даь а къаманна дикадар де сай вIаштIехьдаьнна. Сай баьнна аьттув сона вай аьттув хет.

КОРР: Ба а ба из халкъа аьттув. Са терkам тIаззар тIехьарча шии эпизодо. Цу Iазапах байначарна вай боккхийча наха сагIийна бежана урс хьекха, маьл кхайкабеш хинна эпизод къаьстта вай халкъа чIоагIа гарга я, аьнна хет сона. ХIаьта шоллагIъяр — Оалхазар юхадийлу моттиг.

МАМИЛОВ: Баркал. Уж эпизодаш сога хьаттача а, лакха латт, хIаьта дукхача наха а иштта хет из. ХIаьта шоллагIйолча эпизодах массехк дош ала ловра сона. Оалхазар дийнвалара, из хьагIаттара маIан ер да: вайнаьха къамаш мехкара даьха, фу хургда, мала хургда па ховш дитача хана, цхьаццачарна лайна хиина хургда пар фу хадар. Бакъда, хIалак хинна, фу хьада баьнаб-кх ераш, аьнна, хийттача хана, когаш тIа оатт уж къамаш. Цу сурто гойтар алхха 1944 шу дац, цунна дерригa вахар, истори чудоагIа.

КОРР: Суламбик, хIанз дерригача фильмах лаьца дувца велча, геттара а дукха хургдар, хIана аьлча, хьохае езаш Iалаьмате дукха моттигаш я. Цудухьа цу хьакъехьа кIоарг а ца луш, тIехьхьара цхьа хаттар дергдар аз. Нагахъа санна уж хьа къайленаш еце, дIахо фу де, малагIа фильм даккха лаьрхIа ва хьо?

МАМИЛОВ: ВIаштIехьдоале, А. Приставкия а со а «Морхилга лерагIа», аьнна, цIи а енна шоллагIа сери яккха дага да. Цу серена документальни матерналаш юкъейоалае я безам ба тха. ХIанз паргIато майий царна тIакхача.

КОРР: Аьттув балба хьа.

Саг—ший моттиге

МИЛИЦЕ БОЛХЛО

ТIеххьарча шерашка хиннача хувцамаша хьалха «дIакъайла» хинна вахара оагIонаш гучаяьхар вайна.

ХIанз ховш да массехк шу хьалха денз зуламаш делга дукхагIа хулаш латталга. Къаракъаца дувзаденна зуламаш кIезигагIа дале а, эггара кхерамегIа дараш — нах боабелга, низ белга, хIамаш лечкъаелга, иштта кхыдараш а, вайна хала хете а дукхагIа хиннад.

ВIалла дац аьнна хеташ хинна зуламаш а шерра даьржа хиннад вай обществана юкъе. Проституци, наркомани — царца дувзаденна — рэкот, сутенерство — уж дерригаш а вайна дагадоагIаш. — йоахкалуш латтача капитализма, белгалонаш яр. Гучадаьлар уж белгалонаш вай мехка йолаш хинналга.

Вай дувцача хьалашта юкъе геттара лоархIам болаш ба милице болх. Тахан эггара лакхагIа бола лостам эш цу органий балха юкъе. Шеко яц, милице кадраш толашагIа болча нахах гулъяь хила езилгах. Царех ва аьнна хеталу Назрановски РОВД болх беш вола Оздоев Мухьмад.

Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университет яьккхачул тIехьагIа массехк бутт баьккхар Оздоев Халата Мухьмада школе хьехархо волаш. Бакъда, дукха бе безаш хиланзар Мухьмада из болх. Советски Эскаре гIулакх де вийхар зIамига саг, цига волаш дика салте ва, аьнна, цIи хеза вар Оздоев. Массехказа баркал оалаш каьхаташ доагIар Мухьмада да-нана дахаш долча ТIой-Юрта. Халатеи Хадчатеи дог айдеш дар цу каьхаташ тIара дешаш. Бераш дика да оалачал кхы хозагIа дош хургдац даь-наьна дегашта. Вешта, Халатеи Хадчатеи дерригa бераш дика да оал. ЙоккхагIйола Мухьмада ши йиша университет чакхъяьккха хьехархой ба. ЗIамагIбараш а ши-ший никъ харжа дийша а дешаш а ба.

Эскаре гIулакх деш вола Мухьмад мугIарерча салтечунгара лоацца юкъа старшинай званега кхаьчар. Мишта хилар а хац зIамигача сага, бакъда, армейски гIулакхаш дезаделар цунна. Безабелар тIабувха гIирс, хаьдда къамаьл, эскаре лелабу лостам.

Ши шу сиха дIадахар. ЦIавеначул тIехьагIа Мухьмад цхьаккха шеко йолаш вацар ше дIахо фу де деза яхача деша. ТIабувха тIема гIирс Iобаьккха ваьнна хургвацар из милице балха отта венача хана.

Бакъда, Мухьмада хеттача тайпара атта хиланзар чурча гIулакхий органашка балха отта. Ховш да милице балха тIа геттара чIоагIа техкачул тIехьагIа мара саг дIа ца эцилга. Кхычахьа балха хинначара стаж а еза цига. Цудухьа «Октябра 40 шу» яхача совхозе балха вода Мухьмад. ЗIамига волча хана денз цу совхозе тайп-тайпара балхаш леладаь Мухьмад из болх бовзаш а безаш а вар. Вешта, керттера уйла хувцаеннаяцар цун. Из ховш а цунна дезаш дар довзаш а болча совхоза болхлоша шоай собране М. Оздоев милице балха хьожаве соцадир. Цар тешал дир цу зIамигача сагах шийн декхар довзаш а майрал йолаш а милице болхло хургхилара.

Коллектива хеташ долчунга ладийгIар Назрановски РОВД кулгалхоша. Цу деша шекбовла безаш а бац уж тахан.

Дика милиционер хиннав Оздоев Мухьмадах. Массехказа баркал аьннад цунна кулгалхоша. Шийн декхараш а тIадилла гIулакх а тешшаме кхоачашдеш, коллективаца барттайна волаш, дисциплина чIоагIа йолаш ва Оздоев Мухьмад.

Укхаза балха волаш массехказа зуламхошта духьала вала везаш а хилар из. Цу тайпарча моттиге денал, майрал гойт цо а цун новкъосташа а.

Геттара дика уж оамалаш гучаяьлар цхьан бус оарц даьлча. Йоккхача тика чура хIамаш лочкъаеш воаллача зуламхочоа тIанийсъелар Оздоев Мухьмад юкъе вола группа.

Вадарах а юхалатарах а кIалхарвалийтанзар зуламхо милице болхлоша.

Тахан вай дерригача вахаре «эргалонаш» а, «перестройка» а яха дешаш юкъе денад. Юстара йисаяц цу гIулакха Наьсарера милици а. Дукха кердадар юкъедоагIаш латт цу отдела балха формашка а методашка а. ХIаьта уж кердадараш юкъедоаладераш Мухьмади цун новкъостийи ба.

Б. ЖАБРАИЛОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Тахан Монгольски Халкъа Республика цIей—Халкъа Революце Ди (1921)

МОНГОЛИ. Дархана керда гIишлош.

А. ЯКОВЛЕВА сурт. (ТАСС).

Наха болх хургбий-теш Монголе?

Дунен тIа мел долча нах бебара хьокхамех эггара лакхагIа хьокхамаш да Монголе (нах бебара процент 2,8), цунца цхьана Iалаьмате лакха ба къахьегама ресурсий тIакхетам. Цунца ювзаенна йолча нах балхаца Iалашбара проблемаех лаьца дийцар МНР Пачхьалкхен планово-экономически комитета къахьегама ресурсий начальника Д. Паацая, Монголпресс корреспондентаца къамаьл хиннача хана.

— Ши миллион гаргга нах бахаш йолча Монголе, бахача наха тIеххьара яьча переписа даннех (1989 шу январь) 27 эзар саг общественни производстве болх беш бац. Малашб уж? Фусам-ноаной, болх боацаш бисараш е кхыча категорех бола нах ба уж?

— Уж массава а болх боацаш ва аьлча бакъхургдац. Царех дукхагIбараш — дукха бераш дола ноаной, фусам-ноаной е хIетта даьча берашка хьожаш бола ноаной бя (Монголе цхьан дезале 5—7 бер да). ХIаьта общества пайда беш бецийн уж? СезонагIа болх беш бола нах а ба царна юкъе.

Цкъарчоа хьежача, хетадала тарлучул чоалханегIа хьал да мехка эттар. ДIа уйла ел оаш: балха а така а боацаш дукха нах ба, хIаьта цунца цхьана дуккхача промышленни предприятешка квалифицированни болхлой боацаш хиларах болх ца беш эрна сеца латт станокаш. Хьал цхьалха ца доаккхийташ кхы цхьаьккха а да. Предприятеш боахама расчетагIа болх бе ма яьллинге, болх беш болча болхлой таьрахь кIезигагIа хилча предприятес дукхагIа пайда эц, из бахьан долаш болхлой цхьа дакъа болх боацаш бусаргболга ховш мадий.

— Аз кхетадарах, классически тайпага диллача Монголе бе болх боацаш цхьаккха висавац. Цхьабакъда, къахьегама ресурсех рационально пайда эцара проблема цунах аттача а ерзац, цIенъяь дIа а ялац. Из проблема къоастаяра малагIа наькъаш да, аьнна, хет хьона?

— Воахам лелабара кердача хьалашка предприятешлар бахьан долаш мукъабаьнна болча болхлошта болх хилийтар духьа промышленни предприятешка ши-кхо смена йолча режиме дала лаьрхIа да тхо. Дукха нах бахаш йолча юртбоахама районашка кагий предприятеш е йоккхача предприятей филиалаш яхкара лостамагIа даха лаьрхIад оаха.

Монголе материальни производстве болх бу дукхагIа бола къахьегамхой юрташка бахаш ба. Производственни низаш дIан-хьан декъача хана юртий хьакъехьа гIалаташ нийсделар. Моттигера бийдал чакхйоахаргйолча а, нийча продукци, арахецаргйолча а кагийчен юкъерчен предприятей сеть дIайоаржае лерхIаш да юрташка. ХIаьта хьайбаш леладарах хьахулаш долчох алхха зIамагIа дола дакъа мара — дулх, шура, тха, — моттигашка чакхдоахаш а доацаш, доккхагIдола дакъа бIаьш километраш гаьна йолча йоккхача городашка кхухьаш дар. Из нийса дац. Цудухьа моттигашка боккхагIча боараме бийдал чакхъяьккхара декхар оттадаьд оаха тхоашта хьалхашка. Цо таро хулийтаргья иштта юрташка болх боацаш бола нах производствана юкъеоза.

Дале а, цу дерригне а йоагIаш йола эффект лургяц социальни гIулакхаш дара комплексаца уж чIоагIъяь еце, вешта аьлча, вахара, быта, салаIара хьалаш тоадара, юртбоахама къахьегам вIаштIехьбаккхара, цунах луш дола алапи эргадаккхара тIадерзадаь деце.

— Иштта мехка машиностроене отрасль хьалъе лаьрхIа да тхо, цо кхы а дукхагIа болхлой хулилга дIадехаргда. Цул совгIа, массанахьа гIон боахамаш, баьцадаарий культураш хьалкхеяра программа хьаеш да тхо, из кхоачашъе тха вIаштIехьдоале, цо таро хулийтаргья кхы а эзараш болча болхлошта болх бала.

— Монголе холуш болх боацаш биса бола болхлой дукха ба, хIаьта, цхьайолча европейски социалистически мехкашка уж тоъаш бац. Вайна ховш мадий, хIара шера эзараш монгольски болхлой йIаьхача хана лаьрхIа йолча командировкагIа цу мехкашка шоай квалификаци лакхъяр духьа ухалга. Хургйолча хана иштта вIаши гIулакхаш леладара форма дегIайоалае лаьрхIа дий шо?

— Иштта вIаши гIулакхаш леладара форма укх массехк шера лелаеш я ГДР-ца, Чехословакеца, Болгареца. Масала, дIадахача шера ЧССР йолча гаргарча предприятешка командировкагIа хьожабаь 700 совгIа саг хилар, хIаьта Болгарера предприятешка — 100 совгIа. ХIанз оттаеш я Советски Союзаца цу тайпара договор оттадарах йола проект. Цул совгIа, цу мехкашка йолча профессионально-технически училищашка деша ух эзараш кагий нахи мехкарийи. Царех дукхагIбараш, професси караерзаьчул тIехьагIа, цхьан-кхаь шера дIоаххала шоай хургйолча специальноста профилагIа болх бу цига. Со тийша ва, вежарашха долча мехкий халкъбоахама комплекс тIатIа интеграци шер маллара контрактагIа йола цу тайпара балха формаш дукхагIа хургхиларах.

Амма, хьалхарча даькъе, тхо декхарийла да мехка бахаш болча наьха миграционни хьинар лакхде. Совлен болхлой болча районашкара (Малхбузехьарча районашкара) болхлой ца тоъача (гобийски) районашка нах дIаахаро таро хулийтаргья къахьегама ресурсех рационально пайда эца. Цунца цхьана цхьаькха лархIа деза, нах шоай лоIамах мара дIан-хьан бахнйта йиш йоацилга.

— Пачхьалкхено хьаллоацаш йолча кооперативаша, индивидуальни къахьегамо, дезала подрядаси арендаси малагIа гIулакхаш де тарлу къахьегама ресурсех рационально пайда эцача.

— Монгольски халкъа вахаре дукхача хана денз лоархIаме дакъа лоацаш хиннаб ремесленникаши мастераши. Амма, цхьан хана экономикана сов тIех централизаци ярах уж хIанз дукхагIча даькъе, боацаш ба. КIала кIийле а йоацаш, шаьрача моттиге болх бе долалуш да вай хIанз дукхагIча даькъе. Сона хетачогIа, дукхача берий ноаноштей фусам-ноаноштей юкъе шерра дIабаржа безаш ба индивидуальни къахьегам.

Кооперативах лаьца аьлча, тамаш я-кх, «совлен болча болхлой» проблема царна хIанз Iаткъе. ХIанз мехка 180 кооператив я. уж геттара кIезига я. ХIаьта, кооперативни болам дегIабар мехко хьаллоац, цхьа ха яьлча нах балхаца Iалашбара проблема къоастаеча шоай дакъа юкъедахьаргда кооперативаша. Балха моттигаш болхлошца Iалашъяра кхы а резерваш я мехка: бахача наха гIулакх деш йола сфера дегIайоалаяр, къаьстта юрташка, е, масала, халкъбоахама отрасль хьаь туризмах пайда эцар.

Уж массе а де лаьрхIа дола гIулакхаш лоархIаме да. Прогнозашка диллача, нах бебара процесс 2000 шерага кхаччалца йIаьхлургйолаш майий.

Улан-Батор.

(Монголпресс-АПН).

ИТАЛЬЯНСКИ АЗС—МОСКВЕ

«Аджип петроли» яхача итальянски мехкдаьтта компане лерхI Москван пригородашка пхиъ комплексни автозаправочни станци хьалъе а царна оборудовани е а. Из цхьанара советско-итальянски предприяти я. ХIаьта из цхьатарра дакъа лоацаш хьалъергья. Станцешка автоматически мойкаш, ремонтни пункташ, автомобилисташта лаьрхIа йола йоккха йоаца тикаш хьае лерхI.

Миллионни автомобильни парк йолча города пхи керда АЗС — из хайра хIама тIакхетар дац. Цу компане кхы а дукхагIа хьал хIана йиц уж?

— Оаха цунах хьалхара баьккха гIа лоархI, — йоах компане президента Паскуале де Вита. — ЧIоагIа лоархIаме да нийса формула лахар, механизма, методологена, финансови хьалашта разработка яр, цхьан гIулакхаш леладара план оттаяр. Цхьан ханна тохкаш я Москван Ленинградни вIаши хотташ болча наькъ тIа, шийн мотелаш а йолаш, керда АЗС-аш хьалъяра таронаш.

Компане СССР-ца гIулакхаш леладара хьакъехьа йоккха опыт я. Из ткъа итт шу хьалха советски мехкдаьтта йийде йолаелар. Ханаца вайна юкъера гIулакхаш шердалар белгалдаькхар Паскуале де Витас. Оаха цхьана предприятеш хьалъе лаьрхIадар пхийтта шу хьалха, цхьабакъда, хIанз мара из кхоачашде вIаштIехьдаланзар.

Пхи АЗС хьалъярах долча протокола кулгаш яздир, царех хьалхаръяр 1990 шера март бетта эксплуатаце дIаяла лерхI, «Экофьюел» яхача компанеи («Аджип» яха группа) Литвера мехкдаьтта чакхдоахача заводеи цхьанара промышленни типагIа йола предприяти хьаяьчул тIехьагIа. «Эколита» яха цIи тилла керда общество — хьалхара цхьанара предприяти, советски оагIоно президенталла доазол дехьара саг оттаваьв. Предприяте бензинацара даш минимумага кхаччалца лохде могаш йола химически добавка хьаергья.

Предприяте продукцех цхьа дакъа советски рынка эшараш кхоачашдеш хьожадергда, хIаьта вож — Къулбаседа Европа мехкашка экспорта дIаухийтаргда, — аьлар Паскуале де Витас.

В. АЛЕКСАНДРОВ, АПН соб. корр.

Рим.

США. Эзари нйс бIаь дезткъе бархIлагIча шера, Вашингтоне юстице министерствас нахага дIайовзийтача статистикагIа, хIара бнъ-лагIча дезала вахарах хьолагIкхаденнад зуламе гIулакхаш. ЦIенхашттарча зулама гIулакхий керттера тайпаш — герзах пайда а эцаш, нах бовхар, чIоагIа, къиза еттар, низ бар да.

«Ю. С. Ньюс Энд Уорлд Рипорт» яхача журнала сурта тIа: Зуламе гIулакхаш дукхагIа хулаш латт. ДукхагIбола американцаш шоашта тIаяхьача гIелалах лорабалар духьа герз леладе Iома ца дича балац.

ТАСС фотохроника.

ПНР:

ПАРЛАМЕНТАРНИ ДЕМОКРАТЕ СОЦИАЛИЗМАГАХЬА

— Хоржамех дувца дезаргдоаца ха хьаэттай-те? — цецвувл радиодиктор, хIаьта пунца со, из хаттар юха керда а доахаш. «ДIахьай-те «плакатий тIема». «Цунна тIехьа кхаж тассалаш» яхача тIахьехамий городай майдашкара, телевизионни студешкара дебатий, вIалла кхоача па луш деча къамаьлий ха. Цу дерригне итот е хьалха да, цхьабакъда, укхаза шийна хетар ала йиш я. Цудухьа хIанз цунах дувцаргда вай.

18 июне ПНР Къаман собране хоржамий шоллагIа тур чакхъяьлар. хIанзчул тIехьагIа из цIи лелаергъя польски шин палатни парламента. Укхаза хIанз кхы тIа моттигаш кийчъергья. Сейма 460 депутатал совгIа 100 моттиг сенатораш дIалоацаргъя.

Ховш махиллара, хоржамий хьалхарча тура официальни хьокхамаша хьахьекхар хьалхе шоашта хетар чакхдаккхара яь хиннача кийчонах хIама ца хинналга: оппозици котъяьлар. Из мичахьа? Социалистически мехка.

Правительственни коалици эшайир. ПОРП, ВIашагIкхийттача ахархой, Демократически парте, профсоюзни Ерригпольски соглашене, хIаьта католикий обществай гIорбаьннача деятелашта регистраци яьча ерригпольски «ткъаь пхийттне» списка юкъершиъ мара чакхвалланзар. Политически маятник воча хьал тIа яр.

Хьалхарча тура анализо хьахьекхар: обществос хоржамаш плебисцит санна лархIар, цар къаьст-къаьстача нахах шоашта хетар хьа ца а хойташ, уж хьаллоацача оагIонашца шоаш леладу гIулакх хьахьекхар. Из йIаьхъеннача экономически кризиса луш дола жоп да, укхазара нах — вахара хьала, доалдара методашта раьза бац, иштта дергда, аьнна, тIанйша гIулакхаш кхоачаш ца деча Iаьдалах бола тешам байнаб. Цудухьа польски гражданаш ма хулла «парте боацараш» харжа гIерт, иштта «Солидарность» яхача оппозицех дог тийша ба уж.

Цхьабакъда, парламенте шин турах хорж. Нагахъа санна хьалхарча туре оппозици котъяьнна йоле, шоллагIча туре правительственни коалици толашагIа хилар, Сеймерча низий соотношенех йола «гергача истола» соглашени иштта яр. ШоллагIа тур дIайолаенна кIира гаргга ха эшаш ПНР Госсовета гаргарча хана хоржамаш дарах йола положени хувцарах дола указ арадаьккхар. ХIаьта цун коалици ерригпольски списках кхаж тессачул тIехьагIа Сейме юхе йисача 33 моттиге шийн керда кандидаташ оттабе йиш йолаш яр, хIаьта цар из кхо ди далалехьа дир.

ХIанз из даьчул тIехьагIа харжархой иштта хьинаре бац. Нагахьа санна, хьалхарча туре уж 62,1 процент хиннабале, (хIара кхьннех цаI мара вацар хоржамашка дакъа лоацаш) шоллагIча туре хIара виъ сагах кхоъ хоржамий округашка ца воагIаш Iийра (из хьалхе оттадаьча даннех 25,31 процент). Хоржамашка наха дакъа ца лацара бахьанех цаI — тешаш ца хиларен бе башха хетарен.

ХIанз фу де деза? Хетаргахьа правительственни коалици шийна техача хIамах метта йоагIаш латт. Цул совгIа, «майрача реформаторий» никъ дIа а кхухьаш цун викалаша дIахайтар шоаш гIулакхе бокъонца бола плюрализм хьаллоацараш болга. Мехка хьала мах беши хано дIадехар теркалдеши цар лоархI, гIулакхаш тоадар а кхоанарча денах бола тешам а эшача обществана парламента юкъедахача дерригача низаша, вешта аьлча, «йоккхача коалице» лерттIа доал де деза.

Хьагучох оппозице хIанз а шийн мел таронаш я кхетадеш яц, цудухьа цо хургйолча правительства составах а цу де лерхIачох а хIама хьоахадац.

В. МАСТЕРОВ. АПН соб. корр.